

Familjer i missbruk

– En studie av Socialstyrelsens rekommendationer och ett urval Malmö stads arbete med familjer i missbruk

Författare: Malin Andersson, Malin Rondahl

Handledare: Dina Avrahami

Examinator: Madeleine Sultán Sjöqvist

Abstrakt

Barn till missbrukande föräldrar är en grupp som enligt Socialstyrelsen bör uppmärksammas mer än vad den gör idag. Syftet med vår studie är att belysa problematik kring tillämpning av Socialstyrelsens rekommendationer för behandling av barnfamiljer med missbruksproblem.

Tillvägagångssättet för att nå vårt syfte med denna studie, är att med en innehållsanalys belysa Socialstyrelsens rekommendationer till kommuner i arbetet med barnfamiljer där missbruksproblematik förekommer. Vidare går vi igenom en rapport som behandlar ett urval av Malmö stad arbete med dessa familjer. En del av syftet är att göra en jämförelse mellan Socialstyrelsens rekommendationer och ett urval av Malmö stads praktiska arbete.

Det som framkommer från Socialstyrelsen, är att de rekommenderar ett samverkande arbete mellan olika verksamheter och enheter inom socialtjänsten. Socialstyrelsen anser, att när föräldrar missbrukar bör barn och föräldrar få behandling tillsammans eller parallellt. Denna rekommendation sammankopplas med det som framkommer i rapporten från Malmö stad. Denna rapport visar att det inte går att säga om Malmö stad som helhet följer Socialstyrelsens rekommendationer eller ej. Detta beror på att Malmö är uppdelad i olika stadsdelar med självständiga socialkontor. Stadsdelarna följer Socialstyrelsens rekommendationer på skilda sätt.

Vi har i denna studie kommit fram till att samverkan är det bästa sättet att uppmärksamma barn som växer upp i missbruksmiljöer och att flera av stadsdelarna i Malmö bör bli bättre i sitt samarbete mellan de olika enheterna inom socialtjänsten.

Abstract

Children of addicted parents are a group that the National Board of Health thinks should receive more attention than it does today. The aim of our study is to, with a content analysis, illustrate the Board's recommendations to the municipalities in the work of families where substance abuse occurs. Furthermore, we will review a report by the City of Malmö to illustrate their work with these families. The study will be followed by a comparison between the Board's recommendations and the City of Malmö's practical work.

The purpose of the National Board's reports is to recommend a collaborative work between different organizations and units in social services. The National Board of Health believes that when parents abuse, the children and parents should be treated together or in parallel. The results from Malmö show that it is impossible to tell if the Malmö municipality follows the National Board of Health recommendations or not, due to Malmö's division into different districts with independent social offices. The different parts of the city are following the Board's recommendations to varying degrees.

We have in this study concluded that collaboration is the best way to draw attention to children who grow up in abusive environments, and that several of the districts in Malmö should be improved in cooperation between the various units within social services.

Förord

Vi vill i detta förord tacka alla som gjort vår uppsats möjlig genom råd, tips och stöttning. Vi vill speciellt tacka Lars Andersson för genomläsning av vår uppsats och de konkreta råd vi fått. Vi vill även tacka vår handledare Dina Avrahami för en bra handledning med konkreta råd under skrivandets gång.

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	5
1. Inledning.....	6
1.1 Bakgrund.....	6
1.2 Socialstyrelsens rekommendationer.....	7
1.3 Malmö stad.....	12
1.4 Syfte och frågeställningar.....	16
2. Metodkapitel.....	17
2.1 Metodval och problematisering.....	17
2.2 Förförståelse.....	19
2.3 Ansvarsfördelning.....	20
2.4 Avgränsningar.....	20
2.5 Tillvägagångssätt.....	20
2.6 Litteratursökning.....	20
2.7 Analysprocess.....	21
2.8 Validitet och reliabilitet.....	22
2.9 Generaliserbarhet.....	23
3. Centrala begrepp.....	23
4. Teoriram.....	24
4.1 Organisationsteori.....	25
4.2 Systemteori.....	26
5. Tidigare forskning.....	28
6. Resultatredovisning och analys.....	31
6.1 Socialstyrelsens rekommendationer och ett urval av Malmö stads arbete med insatser för familjer i missbruk.....	31
6.2 Socialstyrelsens rekommendationer om samverkan och ett urval av Malmö stads samverkande arbete.....	35
6.3 Barnets situation i missbruksfamiljer.....	37
6.4 Skillnader och likheter i Socialstyrelsens rekommendationer och ett urval Malmö stads arbete med familjer i missbruk.....	40
6.5 Sammanfattande diskussion.....	43
7. Slutsatser.....	45
8. Referenser.....	49
8.1 Otryckta källor.....	49
8.2 Tryckta källor.....	49

1. Inledning

Intresset för att skriva denna uppsats uppkom i tidigare skrivna uppsatser inom socialt arbete. B-uppsatsen skrevs om missbruksbehandling och hur resultaten såg ut för behandling av missbruk. Detta ledde oss till att vilja skriva mer om missbruk. Istället för att fokusera på missbrukaren och missbruksbehandlingen, valde vi att lägga fokus på hur barnen till missbrukarna påverkas och vilka insatser som är riktade till dem. Vi som författare ville genom ett nytt perspektiv på missbruket, se vilka insatser som finns riktade till barn och familjer som lever i missbruksmiljöer.

Genom att studera dokument och rapporter från kommuner och Socialstyrelsen, ökade vårt intresse för att studera mer om barn till missbrukare, då många frågetecken uppstod. Med dessa dokument och rapporter skapades grunden till vår C-uppsats och till våra frågeställningar.

1.1 Bakgrund

90 procent av den svenska vuxna befolkningen konsumerar alkohol idag (Socialstyrelsen, 2007:33). Hur kan man då avgöra om det rör sig om ett bruk, riskbruk eller missbruk av alkohol?

Barn som växer upp i missbruksmiljöer är svåra att identifiera och de finns i alla delar av samhället. Missbruk hos föräldrar kan vara känt hos socialtjänsten och omgivningen, men likväl kunna pågå i det okända (Socialstyrelsen, 2007:34).

Studier har visat att cirka 10-15 procent av alla barn växer upp i familjer med missbruksproblematik. De flesta av dessa barn växer upp i en miljö, där omgivning och socialtjänst är ovetande om hur strukturen i hemmet ser ut. Detta betyder att det i varje skolklass i genomsnitt går ett till tre barn med föräldrar som har missbruksproblem (Bengtsson & Gavelin, 2004:74).

Detta problem är något som har kommit till vårt intresse under tidigare studier, där vi främst har fokuserat på missbruk hos vuxna personer och inte på vilka konsekvenser barn kan få av de vuxnas missbruk.

Vi valde att i denna C-uppsats studera hur Socialstyrelsen anser att kommuner bör arbeta med familjer, där missbruksproblematik förekommer, för att sedan studera hur en kommun i Sverige arbetar utefter dessa rekommendationer. Den kommun vi valt att studera i detta sammanhang, är Malmö stad.

Vi kommer nedan att presentera Socialstyrelsens rekommendationer om kommuners arbete med barn till missbrukande föräldrar. Därefter följer en presentation av exempel på Malmö stads dagliga arbete med familjer i missbruk.

1.2 Socialstyrelsens rekommendationer

I detta avsnitt kommer vi att framlägga delar av de rekommendationer som Socialstyrelsen utfärdat. Dessa rekommendationer behandlar kommuners arbete med barn till missbrukande föräldrar. Vi kommer sedan att i analysen jämföra dessa rekommendationer med ett urval av Malmö stads dagliga arbete med barn till missbrukande föräldrar.

Enligt Socialstyrelsens rapport (2009) finns det än idag inget tillförlitligt underlag för insatser till barn som lever i familjer med missbruksproblematik. Detta betyder inte att det inte finns några insatser, utan att insatserna inte är bevisade att ge en positiv effekt. För att veta om insatserna är bra eller inte, behövs fler utvärderingar och uppföljningar av detta arbete i Sverige idag (Socialstyrelsen, insatser till barn och unga som lever i familjer med missbruks- eller beroendeproblematik, 2009:5).

Enligt Socialstyrelsens rapport, finns det forskning som visar att det hos familjer med missbruksproblematik ofta förekommer annan problematik, exempelvis psykiska problem. Detta innebär att barn som lever med en förälder med en psykisk funktionsnedsättning, där även en missbruksproblematik finns med i bilden, fångas upp av den psykiatriska vården som föräldern befinner sig i. I och med detta är det viktigt att se till att olika typer av insatser till barn och unga uppmärksammas och genomförs (Socialstyrelsen, 2009:6).

Barn till föräldrar som missbrukar löper större risk att bli utsatta för fysiska övergrepp av sina föräldrar. Det finns även en förhöjd risk för att dessa barn ska få psykiska problem och börja missbruka själva (Socialstyrelsen, 2009:6). Detta betyder inte att det kommer att hända med barnen som lever i dessa familjer, utan att det finns en förhöjd risk för detta. Barn i familjer med missbruksproblematik får ta ett stort ansvar för sitt eget välmående och upplever ofta sina föräldrar som oförutsägbara och att dessa föräldrar har svårt ge stöd till sina barn (Socialstyrelsen, 2009:7).

Det är svårt att veta hur många barn som lever tillsammans med minst en förälder med missbruk, dels för att det finns många olika substanser att missbruka, dels för att det finns många definitioner på vad som är missbruk och inte. De insatser som finns idag till barn med missbrukande föräldrar, är till stor del gruppverksamheter. Det är endast en liten del av alla de

barn som lever i dessa familjer som deltar i dessa stödverksamheter. Insatserna går ut på att ge barnen socialt stöd på lång och kort sikt. Insatserna ska även ge barnen motståndskraft och lära dem att hantera sina problem, både de nuvarande problemen och de eventuella framtida problem som kan uppstå (Socialstyrelsen, 2009:7).

Socialstyrelsen poängterar att det som sägs i denna rapport inte ska tolkas som att det inte finns några insatser till barn med missbrukande föräldrar, men det går i dagens läge inte att bevisa om insatserna ger någon effekt eller inte. Detta betyder att insatserna i sig inte kan anses vara evidensbaserade.

Insatserna som finns för barn och unga som lever i familjer med missbruksproblematik är till stor del utformade som stödgruppsverksamhet. Liknande insatser finns bland annat för barn som bevittnat våld m.m. Det är viktigt att börja utvärdera, följa upp och dokumentera insatserna som redan är etablerade idag, då man inte vet vilka effekterna faktiskt är.

Socialstyrelsen framhåller att det i den framtida forskningen är viktigt att undersöka vilket stöd och innehåll insatserna bör ha, för att förebygga problem i framtiden och samt hur effekter av insatser resulterar både på kort och på lång sikt. En annan viktig del är att ta reda på om insatserna fungerar för barn och ungdomar (Socialstyrelsen, 2009:14).

Socialstyrelsen anser främst att uppmärksamheten kring barn som lever i familjer med missbruksproblematik bör höjas och att samverkan mellan olika verksamheter som har kontakt med barn och unga bör fungera bättre. Det är viktigt att personal som arbetar med barn i förskola och skola är utbildade i föräldrasamtal och i hur alkohol- och narkotikaberoende påverkar föräldraskapet. Socialstyrelsen anser att socialtjänsten och andra berörda verksamheter som har kontakt med barn och unga, bör utforma en handlingsplan för samverkan mellan organisationerna, och att denna handlingsplan är hållbar över en längre tidsperiod (Socialstyrelsen, Gravida kvinnor med missbruk och barn som lever i familjer med missbruksproblem, 2007:8).

Barn som växer upp i missbruksmiljöer finns i alla delar i samhället. Det kan vara ett känt missbruk hos föräldern eller så kan missbruket pågå i det okända. Det är vanligt att missbruk är dolt för andra än familjen, men det är även svårt att veta vad ett missbruk är, då ca 90 % av den vuxna befolkningen i Sverige dricker alkohol. Det är då lättare att se ett narkotikamissbruk (Socialstyrelsen, 2007:33).

Det är svårt att identifiera de barn som lever i missbruksfamiljer, då symptomen på missförhållanden kan vara olika från barn till barn. Barnen kan till exempel visa tecken på beteendestörningar, depression och ängslighet. Det är många barn som klarar sig alldeles utmärkt i sitt vuxna liv, medan andra upplever olika symptom av att växa upp i ett hem präglad av missbruk. För att dessa barn i framtiden ska klara sig relativt bra, är det barnens egna egenskaper, familjedynamiken och stödinsatser som spelar roll (Socialstyrelsen, 2007:34).

Socialstyrelsen framhåller flertalet gånger i denna rapport vikten av medvetenhet hos dem som arbetar inom förskola, skola eller liknande institutioner. En kommun som Socialstyrelsen anser gör ett bra arbete med att tala om alkohol- och narkotikamissbruk, är Helsingborgs kommun. Där talas det regelbundet med personal och elever på skolorna runt om i kommunen, om problematiken kring missbruk av alkohol och narkotika. Lärarna har fått ta del av en manual om att tala med elever om missbruk. En teaterföreställning om en flicka som har en missbrukande förälder har visats för både elever och lärare i utbildningssyfte. Detta har i förlängningen lett till att barn sökt upp lärare och berättat om sin hemsituation, som i många fall präglats av missbruk och flera av dessa barn har deltagit i de kommunala gruppverksamheterna för barn och unga med missbrukande föräldrar. Elevhälsan spelar en stor roll i frågor som rör barn som lever i missbruksmiljöer. Elevhälsan är de som har kontakten med lärare och Socialtjänst och som även arbetar med barn som lever i dessa situationer. Socialstyrelsen betonar den viktiga insats som görs från elevhälsan och vill även uppmuntra till ett ännu bättre samarbete mellan dessa verksamheter, då skolan i många fall väntar med att ta kontakt med socialtjänsten, till deras egna resurser är helt uttömda (Socialstyrelsen, 2007:37).

Socialtjänsten ska alltid ha en helhetssyn, där barnets bästa alltid är i fokus och myndigheten ska alltid arbeta för att barnets förhållande ska bli bättre. Socialtjänsten bör vara utåtriktad och samarbeta med alla verksamheter, där barn befinner sig. Ett exempel är elevvården i skolan, där samarbetet med socialtjänsten bör fungera på ett bra sett. Om samarbetet fungerar bra, blir troligtvis socialtjänsten kontaktad i ett tidigt skede vid oro om att ett barn har problem.

Som alla andra verksamheter bör målsättningen vara att Socialtjänsten ska uppmärksamma barn som lever i familjer där missbruk förekommer. Problemet för socialtjänsten i detta fall, är att socialtjänsten är uppdelade på ett flertal olika enheter, vilket gör att det är svårt att få en helhetssyn på familjens situation och barnets bästa. Idag finns det ingen skrivelse i

Socialtjänstlagen (SOL) om att socialtjänsten måste uppmärksamma barn i familjer där missbruk förekommer (Socialstyrelsen, 2007:38). Socialstyrelsen anser att ett förtydligande bör vara på sin plats, för att tydliggöra nämndens ansvar för de barn som lever i familjer där en eller båda föräldrarna missbrukar. Detta gör arbetet tydligare och ger en bättre helhetssyn än tidigare.

Samtliga handläggare på socialtjänsten bör ha kunskap om missbruk och de konsekvenserna missbruk kan ha på barn som växer upp i en familj med missbruksproblematik. Det är viktigt att samverka mellan de olika enheterna på socialtjänsten fungerar bra för att hjälpa dessa barn och familjer. Ett stort antal kommuner och stadsdelar använder sig av någon form av formulär eller checklistor när de arbetar med missbruksproblematik. Detta anser Socialstyrelsen är bra, då frågor om barn finns med i dessa formulär. Då finns det större chans att barnen uppmärksammas i missbruksvården (Socialstyrelsen, 2007:39).

När barn blir placerade utanför hemmet enligt lagen om vård av unga (LVU) och brister i hemmiljön är orsaken, är den övervägande orsaken missbruk i hemmiljön. Socialstyrelsen påpekar att barn till missbrukare inte är en homogen grupp, utan har olika behov, och att individanpassade insatser behövs för att kunna hjälpa de barn som är utsatta för dessa problem. Av Socialstyrelsens kartläggningar framgår det, att de flesta kommuner (80 %) har tidiga insatser för barn med missbrukande föräldrar. Dock framgår det inte vilken typ av stöd det är fråga om. Den vanligaste insatsen var samtalsstöd för föräldrar och barn/ungdomar. Pedagogiska insatser i hemmet och kvalificerade kontaktpersoner var också vanligt förekommande stödformer. Många kommuner i Sverige har gruppverksamheter för barn till missbrukande föräldrar. Dessa verksamheter är riktade till barn som har föräldrar med ett känt missbruk och där dessa har kommit tillräckligt långt i sin egen insikt, och vet att missbruket har konsekvenser även för barnet (Socialstyrelsen, 2007:40). Det är bra och viktigt med gruppverksamheter för barn med missbrukande föräldrar, men det är inte något som passar alla barn. Det är även viktigt att föräldern får beroendevård parallellt med barnets gruppverksamhet. Detta för att förhindra att barnet efter avslutad insats kommer hem till samma situation som tidigare (Socialstyrelsen, 2007:41).

Det är lagstadgat att verksamheter som arbetar med barn måste samarbeta i situationer där barn far illa eller riskerar att fara illa. Detta gäller för polis, förskola, skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård. Det övergripande ansvaret för samverkan ligger på socialtjänsten.

Däremot är det viktigt att arbeta aktivt med samverkan på lokal nivå, för att inga barn ska kunna falla mellan stolarna (Socialstyrelsen, 2007:41).

För att komplettera rapporterna från Socialstyrelsen, har vi valt att även använda oss av rapporten ”Strategi för samverkan” som är sammanställd av Socialstyrelsen, Rikspolisstyrelsen och Myndigheten för skolutveckling. Författaren av denna rapport är Berith Josefsson, från dåvarande socialtjänstavdelningen på Socialstyrelsen. Denna rapport är ett verktyg för alla som arbetar med barn och ungdomar och framför allt inom skola, förskola, polis, hälso- och sjukvård, socialtjänst och fritidsverksamheter (Josefsson, 2007:10).

Som nämnts i tidigare rapporter, finns det en lagstadgad skyldighet för skola, förskola, socialtjänst, polis och hälso- och sjukvården att samverka vad gäller barn som far illa eller riskerar att fara illa (Josefsson, 2007:13). Samverkan mellan dessa organisationer ska ha fokus på barnperspektivet och inte ha ett verksamhetsperspektiv.

Målsättningen för samverkan mellan olika organ, är att barn och ungdomar alltid ska få hjälp i ett tidigt skede, antingen på individ- eller gruppnivå. Det ska alltid finnas en helhetssyn på det stöd och skydd som samhället erbjuder. Individen ska alltid vara i fokus och insatserna ska så långt som möjligt bygga på samtycke och delaktighet (Josefsson, 2007:16). Det är viktigt att det vid samverkan finns avtal och bestämmelser för hur samarbetet ska fungera. Alla verksamheter har full insikt i och förståelse för de mål som är uppsatta för samarbetet, och att det finns en uppföljningsstrategi kring det arbete som sker i ovan nämnda samverkan. Det är även av vikt att veta vilka ansvarsgränser som finns inom de yrkesområden som ingår i samverkan. Även riktlinjer och handlingsplaner behövs för att arbetet mellan olika verksamheter ska fungera på ett bra sätt (Josefsson, 2007:18).

Olikheterna mellan de deltagande parterna i samverkansarbetet är styrkan i arbetet. Dock behövs en gemensam samsyn hos verksamheterna, som utgår från att alla verksamheter har en gemensam bild och gemensamma begrepp, men även att det finns tillit mellan verksamheterna. En rekommendation är att utgå från barnkonventionen i alla verksamheter (Josefsson, 2007:19). Att alltid följa upp samverkan och rapportera uppföljningen till ledning eller en gemensam uppdragsgivare, är ett bra sätt undersöka om samverkan fungerar på det sätt som den bör göra (Josefsson, 2007:20).

Ett av de svåraste fallen att samverka kring, är tidiga insatser. Även så kallade gråzoner mellan verksamheter vållar problem. Med bristande samverkan mellan verksamheter, är det

svårare att upptäcka barn och ungdomar som riskerar att fara illa i tid. Det är även svårt att fylla ut den gråzon som uppstår mellan organisationers ansvarsområden. Det finns ofta ett bra samarbete mellan polis, socialtjänst, skola och fritidsverksamheter. Dock behövs bättre struktur och en tydligare helhet för att kunna ”skräddarsy” en lösning för varje individ (Josefsson, 2007:26).

Arbetsfördelning i det samverkande arbetet beror på de personer som utför arbetet och ”eldsjälar” (Josefsson, 2007:25). Det som är viktigt i arbete med barn, är att alla inblandade verksamheter bör ha ett aktivt förhållningssätt, engagemang och hög kompetens, samt att hållbara lösningar utformas där den utsatta individen, föräldrar och nätverk är inblandade. Viktigt är också att alla verksamheter agerar snabbt vid misstanke om missbruk eller kriminalitet hos ungdomar (Josefsson, 2007:26).

1.3 Malmö stad

Med hjälp av denna rapport från Malmö stad undersöker vi delar av de insatser Malmö stad gör för familjer med missbruksproblematik. Vi undersöker hur detta arbete framställs i denna rapport samt hur insatser för familjer med missbruksproblematik skiljer sig åt, beroende på i vilken del av Malmö stad man är bosatt i. Arbetet som Malmö stad utför, kommer sedan i analysen att jämföras med de rekommendationer som Socialstyrelsen utfärdat.

I rapporten behandlas det faktum att barn till missbrukande föräldrar har stor påverkan på sina föräldrars vilja att söka hjälp, och genom detta bidra till en livsstilsförändring (Hult, 2010:8). De insatser som Malmö stad gör för familjer med missbruksproblematik, handläggs och organiseras på olika sätt, beroende på vilken stadsdel man bor i. Om man som förälder behöver behandling för missbruksproblem och är boende i stadsdelen Hyllinge eller Fosie, placeras föräldern inom vuxenenheten (Hult, 2010:9). Inom vuxenenheten handläggs samtliga vuxna som ansökt om behandling för missbruk, oavsett om de har barn eller inte. Om barnet får behandling inom socialtjänsten, har det en egen handläggare inom barn- och familjeenheten. Om man som förälder i stället är skriven i Södra innerstaden eller Centrum och ansöker om behandling för missbruksproblem, placeras föräldern inom barn- och familjeenheten. Barnet bor där heltid eller växelvis. Annars placeras den vuxne inom vuxenenheten (Hult, 2010:9).

Om man som förälder är bosatt i Oxie och behöver behandling för missbruksproblem, placeras föräldern hos individ- och familjeenheten. Inom denna enhet handläggs alla

vuxenären. Om ett barn är inblandat, startas det ett samarbete med barnets socialsekreterare (Hult, 2010:9).

Inom barn- och familjeenheten sker behandlingsinsatserna ofta för barn och den vuxne föräldern tillsammans eller parallellt. Socialsekreteraren anpassar insatserna både till missbruket och till föräldraskapet (Hult, 2010:9). Inom vuxnenheten ligger fokus på att utreda den vuxnas behov. I denna form av utredning berörs inte hur föräldrarnas missbruk eller föräldraförmåga påverkas av om det finns ett barn med i bilden.

Vuxnenheten lägger stort fokus på vuxenperspektivet och lägger inte någon större vikt vid barnperspektivet, detta till skillnad från barn- och familjeenhetens arbete (Hult, 2010:9). Socialsekreteraren försöker ge utrymme för diskussioner om barnet i mötet med föräldern. Hult (2010) kopplar detta till situationer där socialarbetaren arbetar med bistånd och lyfter fram att klienter som har barn och genomgår behandlingen, kan skapa möjligheter till en förstärkt relation mellan barnet och föräldern. Arbetet kan även skapa en grund som leder till att föräldern återupptar kontakten med sitt barn (Hult, 2010:9).

Malmö stad arbetar med insatser för familjer med missbruksproblematik genom två behandlingshem; Avenboken och Sofia. Malmö stad är huvudman för dessa två institutioner. Avenboken är anpassat att behandla män i missbruk, medan Sofia är anpassat för att behandla kvinnor med missbruksproblem (Hult, 2010:17). Hult (2010) belyser hur denna insats påverkar barn och föräldraskapet, när föräldern går in i en behandling för sitt missbruk på något av de två hemmen. Det första hemmet som ska belysas mer ingående är Avenboken, som är anpassat för män.

Behandlingstiden påverkas inte av om mannen har barn eller inte, utan vilket behov mannen har av behandlingen. Behandlingshemmet arbetar efter en behandlingsplan där de behandlar relationer och barn, och sätter detta i ett större sammanhang genom att samtala med klienten om relationer (Hult, 2010:41).

Det finns möjlighet för de pappor som är intagna på behandlingshemmet att ha med sina barn samt att sova med dem över natten. Behandlingshemmets fokus ligger på att stärka pappan i relationen till sitt barn. Strävan är att förflytta aktiviteterna från behandlingshemmet till platsen där barnet bor, och att utöva aktiviteterna där (Hult, 2010:41). En insats för att underlätta detta, är den föräldragrupp som finns på Avenboken. Den fungerar som stöd för pappan i sin roll som förälder. Man för samtal om föräldraskapets innebörd och tar upp frågor

som berör pappans relation till barnet. Detta för att stödja föräldraskapet i positiv anda och bemöta pappornas frågor om rollen som förälder (Hult, 2010:43).

Behandlingshemmet Sofia, tar emot kvinnor med missbruksproblem. Om kvinnan har barn, samtalar man om relationen till barnet och att det finns möjlighet att i behandlingen ha kontakt med sitt barn. När det gäller placeringar i detta sammanhang, är det vanligast förekommande att vuxenheten har hand om dessa placeringar. I enstaka situationer kan även barn- och familjeenheten ha hand om dessa placeringar. Behandlingstiden för den kvinnliga klienten påverkas inte av om hon har barn eller inte, utan beror på hur stort vårdbehov kvinna har (Hult, 2010:46).

I början av behandlingen informeras kvinnan om hur samarbetet med barnet och socialsekreteraren ska gå till under behandlingstiden. Behandlingshemmet arbetar med att stödja kvinnan i dennes föräldraroll. Detta sker genom stödjande samtal och det finns möjlighet för barnet att sova över med sin mamma på Sofia under behandlingstiden. Behandlingshemmet utgår från en behandlingsplan, där man väver samman barnet och föräldrarnas relation som en av punkterna i behandlingen. Målet är att kvinnan ska stärkas i sin föräldraroll (Hult, 2010:46-47).

När en vuxen individ ansöker om behandling för sitt missbruk, är det viktigt för utredningen och behandlingsinsatser att information finns om eventuella barn samt om barnet är boende hos denna förälder. Socialtjänsten arbetar med att skydda barnet, men lägger också stor vikt vid att barnet kan behålla sin relation till den föräldern som barnet har starkast anknytning till. Den erfarenhet som socialtjänsten i Malmö stad har i dessa fall, är att barnet oftare bor hos sin mamma. Om mamman har missbruksproblem, görs en placering av barnet via familjehemsplacering. Socialsekreteraren arbetar i dessa fall med att finna en vårdnadshavare, som under behandlingstiden tar hand om barnet (Hult, 2010:56).

Arbetet som Malmö stad utför angående föräldrar med missbruk och med barn till dessa, skiljer sig åt i tillvägagångssätt både gällande behandling och gällande behandlingsplaner. Detta gäller både när man arbetar med föräldern med missbruket och med barnet. Skillnaden uppstår beroende på vilken stadsdel man är bosatt i. När det gäller arbete med utredning och utredningsplan i Centrum och i Södra innerstaden, handlägger man barn och föräldrar inom samma enhet. Där finns tydliga strukturer för samverkan och ett nära relaterat samarbete med föräldrarnas behandlare. Den problematik som finns i arbetet, är att det inte har organiserade

rutiner för hur samverkan med föräldrar ska genomföras, då barnet inte är boende hos föräldern (Hult, 2010:53).

När det gäller behandling och behandlingsplanering i stadsdelarna Hyllinge och Fosie, handläggs barn och vuxna inom olika enheter, trots att de bor tillsammans. Arbetet inleds genom ett samarbete mellan barnets och föräldrarnas socialsekreterare. Här vill socialtjänsten se ett utvecklat samarbete, genom att man samverkar med flera stadsdelar och även andra kommuner för att kunna nå barn som är placerade/bosatta i en annan kommun eller stadsdel. Den problematik som finns när ett samarbete mellan barnets och föräldrarnas socialsekreterare sker, är att det är svårt att följa rutiner, då dessa är oklara. Det är upp till föräldern att medverka till hur ett samarbete ska utformas. En annan svårighet i det hela, är att få till en samverkan med andra stadsdelar och kommuner om barnet är placerat där (Hult, 2010:53).

I stadsdelen Fosie arbetar man med behandling och behandlingsplanering inom barn- och familjeenheten. De arbetar för att barn som har placerats i familjehem, ska ha bra relation till sina biologiska föräldrar. Om det handlar om spädbarn, medverkar barnets sekreterare i föräldrarnas utredning. Mamma och barn placeras, så långt det är möjligt, tillsammans. Det som behövs är en bättre samverkan mellan socialsekreterarna till den vuxna och socialsekreteraren till barnet, när den vuxnes utredning sker (Hult, 2010:53).

I stadsdelen Oxie arbetar man med behandling och behandlingsplaner. Här arbetar man med barnet och föräldern på ett integrerat sätt och med ett gemensamt synsätt. Man vill uppnå ett brett samarbete, där man arbetar med föräldrarnas hela problematik med hänsyn taget till barnperspektivet. Problemet med att arbeta på detta sätt, är att det kan uppstå svårigheter att få arbetet kring föräldrarnas hela problematik att fungera (Hult, 2010:53).

I stadsdelarna Hyllinge och Fosie fungerar behandlingsarbetet genom att barnet och den vuxnes socialsekreterare har gemensamma uppföljningsmöten, där de har kontakt med behandlingshemmet (Hult, 2010:54).

Det är viktigt att behandlingshemmet får informationen om att det finns barn med i bilden. När det planeras kring ett umgänge mellan barn och förälder, arbetar de med att anordna ett gemensamt möte, där förälder, familjehemmet samt barnets och den vuxnes socialsekreterare och ekonomisekreteraren ingår (Hult, 2010:54).

Stadsdelen Södra innerstaden genomför sitt arbete, genom att ha en gemensam agenda och gemensamma möten, när det gäller behandling av en förälder/vuxen (Hult, 2010:54).

I rapportens sammanfattning betonas att någon skillnad i behandlingsinsats inte ska göras utifrån kön. Dock verkar det finnas olika syn på mäns och kvinnors behov av utredning och behandlingsinsatser. Kvinnor anses mer utsatta och bilden av män respektive kvinnors föräldraroll är olika. I teorin ska ingen könsskillnad ske, men i praktiken är det oftast mamman som har barnet boende hos sig. Normer i samhället gör att missbrukande mammor ses som ett mer skuldbelagt levnadssätt än vad som gäller för missbrukande pappor. Detta kan visa sig i termer av att barnet ska skyddas från en missbrukande pappa. Pappor och mammor reagerar olika på umgängesrätt. Pappor vet ofta inte om de har någon rätt till umgänge med sina barn, medan mamman mycket tidigt driver denna fråga. Allt detta återspeglas i de intervjuer som görs på de två behandlingshemmen. Mammorna talar om vad de måste arbeta med känslomässigt, och får hjälp med att bearbeta skuld känslor. De är helt inriktade på att träffa sitt barn. Männerna är mer inriktade på vad de måste göra, innan de överhuvudtaget kan börja planera att få träffa sitt barn. Vanligtvis medverkar inte papporna i socialtjänstens arbete med barnen. Trots detta har både män och kvinnor det gemensamt, att barnet är en drivkraft för dem att ta sig ut ur missbruket (Hult, 2010:60-61).

Avslutningsvis anser socialsekreteraren i rapporten, att denna drivkraft inte tas till vara i behandlingsplaneringen. Formellt ligger fokus på den vuxne, men informellt söker socialsekreterarna lösningar kring föräldraskapet (Hult, 2010:62). Detta visar sig också genom brister i kontakt och ansvarsfördelning mellan behandlingsansvariga för föräldern och barnets socialsekreterare (Hult, 2010:64). I rapporten framgår det också att insatserna i början fokuserar på mammans problematik och att hon först ska bli fri från sitt missbruk. Efter detta läggs resurser på pappan. Just skillnaden mellan könen i behandlingens inriktning på umgänge med barnet, betonas i rapporten (Hult, 2010:66).

1.4 Syfte och frågeställningar

Syftet är att belysa problematik kring tillämpning av Socialtjänstens rekommendationer för behandling av barnfamiljer med missbruksproblem.

Syftet nås genom en undersökning av hur delar av Malmö stad arbetar med barnfamiljer med missbruksproblematik. Studien görs genom en innehållsanalys och en jämförelse av myndighetsdokument. Dokumenten består av en rapport från Malmö stad som beskriver arbetet med barnfamiljer med missbruksproblematik (Hult, 2010), och tre rapporter från Socialstyrelsen som beskriver hur kommuner bör arbeta med barnfamiljer med

missbruksproblem (Socialstyrelsen, 2007/2009, Josefsson, 2007). En jämförelse görs mellan rapporten från Malmö och de tre dokumenten från Socialstyrelsen. Jämförelsen väntas visa likheter och skillnader mellan Socialstyrelsens rekommendationer på hur kommuner bör arbeta med dessa familjer och hur Malmö stad arbetar med barnfamiljer med missbruksproblematik.

Frågeställningarna är:

- Hur rekommenderar Socialstyrelsen att kommuner bör arbeta med barnfamiljer som har missbruksproblem, samt hur arbetar Malmö stad med dessa familjer?
- Finns det skillnader och likheter mellan Socialstyrelsens rekommendationer och det arbete som Malmö stad gör med barnfamiljer med missbruksproblematik?

2. Metodkapitel

2.1 Metodval och problematisering

Vi har i denna uppsats valt att undersöka hur Socialstyrelsen rekommenderar att kommuner bör arbeta med barn i familjer med missbruk, för att sedan undersöka om Malmö stad följer dessa rekommendationer.

Vi har valt att använda oss av *dokumentforskning*, då innehållsanalys är den metod som passar vår frågeställning bäst. Med innehållsanalys placerar man ett dokument i en teoretisk referensram. Detta behövs för att förstå dokumentets innehåll, då innehållet i dokumentet inte kan utläsas utan en teoretisk referensram. I innehållsanalys använder man sig av olika steg för att analysera ett dokument. Dessa steg är: problemformulering, genomgång av texten, urvalsmetoder, tolkning och analys. Denna metod kan användas såväl kvantitativt eller kvalitativt (May, 2001:229). Kvantitativ användning av denna metod går ut på att hitta mönster eller regelbundenheter i texten, medan kvalitativ användning går ut på att se texten som helhet och använda innehållet som tolkningsgrund (May, 2001:230).

Vi kommer inte att använda oss av empiriskt material såsom observationer i form av deltagande observationer och intervjuer. Av följande skäl har vi valt att inte använda oss av observationer. Deltagande observationer går ut på att forskaren går ut i fältet för att studera olika situationer och observera vad som händer och vad som sägs i ett förlopp. Det handlar om att få en helhetsförståelse om olika situationer genom att inte bara observera, utan också att kombinera detta med samtal och frågor (Aspers, 2011:111). Vi har valt att inte ta med

deltagande observationer som metod, eftersom det är både tidskrävande och att vi anser att vi inte behöver denna metod för att genomföra vår studie. Vi anser att vi kan få en helhetsbild genom att studera dokument och genom denna studie också kan besvara vår forskningsfråga.

Vi har valt att inte använda oss av intervjuer i vår uppsats av flera skäl. Intervjuer innebär en samtalsrelation, där forskaren försöker förstå de personer han/hon samtalat med (Aspers, 2011:139-140). Vi har valt att inte använda oss av intervjuer som metod, då vi anser att det är för tidskrävande och för att vi kommer att få svar på vår frågeställning, utan att använda oss av denna metod.

Vid kvalitativ innehållsanalys använder man sig av ett processtänkande, och dokumentet som ska analyseras ingår i en analys av dess sociala kontext. Med denna metod använder sig forskaren av inläsning av texten i dokumentet (May, 2001:232). Detta är som tidigare beskrivits en process, och i denna process väljs det som är relevant för analysen ut av forskaren. Genom att sammanställa de olika stegen i analysprocessen, skapar forskaren mönster och strukturer. Denna process består av antagande, tolkning och rekonstruktion (Ericson i May, 2001:232).

Anledningen till att vi valt att använda innehållsanalys som metod i vår studie, är att man med hjälp av denna metod kan tolka och analysera det man läser med ett antal steg. Eftersom vi valt att använda oss av rapporter som vi sedan ska jämföra med varandra, anser vi att denna valda metod fungerar för att få svar på vår undersökningsfråga. Den fokuserar på att se helheten i texten, och på att använda innehållet i texten som tolkning.

Det finns olika typer av empiriskt material; primärmaterial och sekundärmaterial. Med primärmaterial menas material som forskaren framställt själv, exempelvis intervjuer. Primärmaterial är ofta framställt enbart för att svara på forskarens frågeställning. Sekundärmaterial är material som inte är framställda av forskaren. Sekundärmaterial kan till exempel vara textdokument (Aspers, 2011:167). Sekundärmaterial anses inte vara lika hållbart som primärmaterial, men kan likväl vara lika relevant. Anledningen till att sekundärmaterial inte anses vara lika hållbart, är att materialet är framställt för andra syften än den aktuella forskarens syfte. Hållbarheten beror även på om forskaren vet hur materialet har framställts och till vilket syfte (Aspers, 2011:203).

Detta innebär i vår studie att vi använder oss av sekundärmaterial, då vi studerar material som är skrivet av andra forskare och inte av oss själva. Detta sekundärmaterial består i vår studie

av en rapport från Malmö stad och tre rapporter från Socialstyrelsen. Vi jämför de olika texterna som finns i rapporterna med varandra, vilket innebär att textmaterialet inte är framställt av oss som forskare i ämnet, utan av någon annan.

I vår dokumentanalys använder vi oss av sekundärmaterial, vilket gör det svårare att tolka och tyda texten och att förstå textens hela innebörd, då vi heller inte har träffat textförfattarna eller informanterna. Det är tidskrävande att gång på gång gå igenom textmaterialet för att förstå textens hela innebörd, dock är detta ett oundvikligt arbete. Detta gör sekundärmaterial mer hållbart, men inte lika hållbart som primärmaterial. Sekundärmaterial vi använder oss av berikar vår studie genom att framställningen av materialet inte har påverkats av våra egna förutfattade meningar eller av att informanter svarar på våra frågor med svar som framställer dem själva i bättre dager eller som de tror att vi vill att de ska svara.

2.2 Förförståelse

Vi tolkar begreppet *förförståelse* genom Staffan Larsson (1994). Enligt Larsson finns det alltid en föreställning om hur något är, innan ett möte eller innan man läser en text. Denna föreställning är en förförståelse som ständigt förändras under tolkningsprocessen av ett arbete. Forskaren bör synliggöra sin förförståelse. Detta för att visa läsaren tolkningsperspektivet och för att vara tillgänglig för granskning. Det finns svårigheter i att redovisa sin förförståelse. Den kan vara i stort sett allt man tänkt på och som kan påverka tolkningsprocessen (Larsson, 1994:165). Det är viktigt att som forskare att påvisa vilket perspektiv som existerar i tolkningsprocessen, om perspektivet kommer från en teori eller från forskarens personliga erfarenheter (Larsson, 1994:166).

Vår tolkning av Larsson tolkar vi enligt vår egen förförståelse i vår studie till tidigare uppsatser som vi skrivit. I dessa har vi fokuserat på vuxna missbrukare, men aldrig vidrört ämnet barn till missbrukare. Vidare har vi läst kurser, där barnperspektiv varit aktuellt, dock ej ur det perspektiv som vi undersöker i denna uppsats. Förförståelsen vi anser oss ha, omfattar hur missbruk ter sig hos vuxna människor och hur behandling av detta missbruk fungerar. Detta genom en tidigare studie i form av en B-uppsats, där vi studerade ett behandlingshem för missbrukare och hur resultaten i missbruksvården ser ut. Den föregående studien satte grunden till denna studie, genom att kunskapen av den förra studien gav tankar på att studera hur barn påverkas av missbruk i sin nära omgivning. Förförståelsen har även skapats genom dokumentärer och debatter på TV.

2.3 Ansvarsfördelning

Ansvarsfördelningen i denna uppsats har skett på följande vis. Malin Rondahl har självständigt skrivit det empiriska material som omfattar rapporterna från Socialstyrelsen och analysystemat *Socialstyrelsens rekommendationer om samverkan och Malmö stads samverkande arbete*. Malin Andersson har självständigt skrivit den empiriska delen av materialet, det som omfattar Malmö stads arbete med barn till missbrukande föräldrar. Hon har även skrivit avsnittet *Familjer med alkoholmissbruk* och i analysen skriver hon temat *Barnets situation i familjen*. I de övriga delarna går det ej att påvisa vem som skrivit vad, då dessa delar framkommit i ett nära samarbete mellan författarna till denna uppsats.

2.4 Avgränsningar

Vi har valt att avgränsa oss till alkoholmissbruk bland föräldrar, då alkoholmissbruk är den form av missbruk som är mest förekommande, och då vi tycker att denna form av missbruk i större utsträckning finns dolt i familjer. Detta har vi dragit slutsatser om, efter att ha läst litteratur om ämnet i förstadiet till vår studie. Det har förekommit mer litteratur om alkoholmissbruk kopplat till barnfamiljer, dock är vi medvetna om att det i viss litteratur vi valt att ha med, även innefattar blandmissbruk.

Vi har valt att fokusera på Malmö stad som har bra material i ämnet, jämfört med mindre omfattning av material av detta slag, som finns i andra svenska kommuner.

2.5 Tillvägagångssätt

Vi valde att skriva vår C-uppsats om barn till missbrukande föräldrar. Vår tanke var att studera och jämföra två olika kommuner i Sverige med varandra, och se hur de arbetar med insatser till denna målgrupp. Vid litteratursökning uppstod svårigheter med att hitta tillräckligt med relevant material från kommuner i Sverige. Den enda kommun, vars material var tillräckligt omfattande för vår undersökning, är Malmö stad. Detta ledde till att vi valde att ändra vårt tillvägagångssätt för att nå vårt syfte, och att istället jämföra Malmö stads insatser för barn till missbrukare, med hur Socialstyrelsen anser att kommuner bör arbeta med barn till missbrukare.

2.6 Litteratursökning

Vid litteratursökning använde vi oss av Libris, Google Scholar och Diva. Vi letade rapporter utgivna av kommuner. Vi använde oss av sökord som: *Barn till missbrukande föräldrar*, *missbrukande föräldrar*, *missbruk-kommun*, *familjer med missbruk* m.m. Vi sökte även på

specifika kommuners hemsidor och bland kommuner som genomgått ett samarbete för barn till missbrukande föräldrar. Resultatet av detta blev endast en rapport från Malmö stad.

Vid sökning på Socialstyrelsens hemsida, användes samma sökord som vid sökning av rapporter från kommuner. Där blev resultatet tre rapporter, varav en som inte kan användas i vår studie, eftersom den var nyare än rapporten från Malmö stad. Ytterligare en rapport är referenslitteraturen till dessa rapporter.

Övrig litteratur har hittats genom sökning i bibliotekskataloger, på Södertörns högskolebibliotek och övriga bibliotek i Stockholms län. Även tidigare kurslitteratur har använts i form av *Organisation och omvärld* av Ove Grape, Björn Blom och Roine Johansson. Även *Forskningsmetoder i socialt arbete* av Sam Larsson, John Lilja och Katarina Mannheimer har använts.

2.7 Analysprocess

Enligt Tim May (2001) börjar en analys av ett dokument, genom att forskaren läser igenom texten i dokumentet. Processen fortsätter sedan med att forskaren väljer ut det som är relevant för analysen, såsom teman och information (Ibid:232). Vi valde att läsa igenom rapporterna från Socialstyrelsen och rapporten från Malmö stad, för att sedan välja ut olika teman för analysen utifrån dem. De olika teman framkom genom att studera vårt syfte, och det som vi ville undersöka med vår uppsats. Teman blev då *Socialstyrelsens rekommendationer och ett urval av Malmö stads arbete med insatser för familjer i missbruk*, *Socialstyrelsens rekommendationer om samverkan och ett urval av Malmö stads samverkande arbete*, *Barnets situation i familjen* och *Skillnader och likheter i Socialstyrelsens rekommendationer och ett urval av Malmö stads arbete med familjer i missbruk*. Vidare valde vi att koppla ihop de olika delar som passade in i våra olika teman med varandra, för att skapa mönster och struktur.

Enligt vår tolkning av Tim May, gör vi antaganden, tolkning och rekonstruktion av vårt material (May, 2001:232). Denna process med antaganden, tolkning och rekonstruktion använde vi oss av i vår analys och våra olika analysteman. I det första temat *Socialstyrelsens rekommendationer och ett urval av Malmö stads arbete med insatser för familjer i missbruk* var det svårt att göra antaganden, då rapporten från Malmö var svår att tolka och inte särskilt tydlig. Vi rekonstruerade Malmö stads insatser, för att sedan jämföra detta med Socialstyrelsens rekommendationer av insatser. Det andra temat *Socialstyrelsens rekommendationer om samverkan och ett urval av Malmö stads samverkande arbete* tolkade vi det Socialstyrelsen rekommenderade om samverkande arbete, för att sedan studera hur

Malmö stad arbetar med samverkan. Detta senare tema var lättare att göra en rekonstruktion av, än det förra temat. Detta då temat samverkan tydliggjordes genom Socialstyrelsens rekommendationer, och rapporten från Malmö tydliggjorde hur Malmö stad arbetar med samverkan. I det tredje temat *Barnets situation i familjen*, gjorde vi tolkningar av hur tidigare forskning visat hur barn påverkas av att leva i familjer där missbruk förekommer. Detta har vi analyserat tillsammans med hur Socialstyrelsen arbetar med detta. Det sista temat i vår analysprocess, är en jämförelse mellan Socialstyrelsens rekommendationer för kommuners arbete med barnfamiljer med missbruksproblematik, och hur Malmö stad arbetar i urval med barnfamiljer med missbruksproblem. I detta tema har vi tolkat Socialstyrelsens rekommendationer och sedan gjort tolkningar och antaganden om hur Malmö stad arbetar utifrån dessa rekommendationer, för att sedan göra en rekonstruktion och jämföra dessa med varandra. Vi har även undersökt likheter och skillnader inom olika teman, för att kunna få svar på våra frågeställningar. Processen har då gått ut på att jämföra ett urval av det Malmö stad gör i sitt dagliga arbete med barnfamiljer med missbruksproblem, med hur Socialstyrelsen rekommenderar att kommuner bör arbeta inom detta område.

2.8 Validitet och reliabilitet

Enligt vår tolkning av Elofssons text anser vi att med validitet menas att så nära som möjligt mäta det som man avser att mäta och med reliabilitet menas att måttet på arbetet är stabilt och att det inte förändras över tid, plats eller intervjuare (Elofsson, 2005:66).

Vidare tolkar vi texten utifrån att det finns svårigheter inom den kvalitativa forskningen när det gäller validitet och reliabilitet. Detta beror på att forskaren är både mätinstrument och tolkare av analys och datamaterial i studien. Det är svårt att fastställa reliabiliteten i kvalitativ forskning, eftersom en mätning inte genomförs, utan det är mer av en beskrivning eller upptäckt av ett fenomenets kvalitéer. Till detta behövs inget mätinstrument och reliabiliteten blir då meningslös.

Även validitet i kvalitativ forskning kan bli problematisk och svår att diskutera. Då kvalitativ forskning ofta utgår från en induktiv metod, vilket innebär att det inte finns några färdiga begrepp från början, utan att studien ska leda fram till begrepp och teorier. Inom internationell kvalitativ metodlitteratur har man kommit fram till att samma krav på validitet och reliabilitet inte kan ställas på kvalitativ forskning som på kvantitativ. Dock måste reliabilitet och validitet diskuteras i den kvalitativa forskningen, men bedömas på ett annorlunda sätt (Larsson, 2005:115-116).

Validiteten och reliabiliteten i vår studie blir svår att mäta, då vi endast gjort en litteraturstudie och att vi använt oss av en induktiv metod. Detta innebär att vi inte hade förutbestämt teorier och begrepp, utan vår studie har lett oss fram till dessa. Det är vi som författare som tolkat de rapporter som ingår i vår studie, och tolkningen är vår egen. En annan forskare skulle möjligtvis göra en annan tolkning av vår litteratur.

2.9 Generaliserbarhet

Kvalitativ forskning arbetar med urval som är syftesbestämda, icke slumpmässigt utvalda och relativt små. Detta innebär att möjligheter till generalisering av resultat är mycket begränsade eller inte möjliga. Ett begrepp som förekommer inom den kvalitativa forskningen och generaliserbarhet är *extrapolering*. Extrapolering innebär möjligheten att göra försiktiga och begränsade generaliseringar, som tillämpas på liknande med inte exakta förhållanden. Extrapolering är inte statistiska eller sannolikhetsmässiga utan logiska, analytiska och problemorienterade. Utsagorna säger något om det aktuella fenomenet utifrån det kvalitativa resultatet (Larsson, 2005:118).

Generalisering av vår studie anser vi inte är möjligt. Resultatet från vår undersökning kan endast omfatta Malmö stad och endast ett urval av deras arbete med barn till missbrukande föräldrar. Det går inte att generalisera resultaten av vår studie och överföra till någon annan kommun i Sverige. Inte heller till något annat arbete, än det som socialtjänsten i Malmö stad gör för barn till missbrukande föräldrar. Dock anser vi att det är viktigt med studier på lokalnivå för att få en ökad förståelse för hur arbete går till i praktiken. Detta skulle då kunna generaliseras på en liten skala till andra kommuner.

3. Centrala begrepp

Missbruk

Missbruk är överdriven eller okontrollerad konsumtion av till exempel alkohol, narkotika eller annan substans med euforiserande effekt (<http://www.ne.se/lang/missbruk>).

I denna uppsats använder vi begreppet missbruk synonymt med alkoholmissbruk. Vi menar alltså alkoholmissbruk varje gång vi använder oss av begreppet missbruk. Dock är vi medvetna om att i viss litteratur vi använt oss av används begreppet missbruk synonymt med alkoholmissbruk eller blandmissbruk.

Samverkan

Med samverkan menas ett gemensamt handlande för ett visst syfte

(http://www.ne.se/sve/samverkan?i_h_word=samverkan).

”Socialnämnden ska i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs.” (SOL kap 5 § 1a).

Med begreppet samverkan menar vi samverkan mellan olika samhällsorgan som arbetar med barn, exempelvis socialtjänst, skola, förskola, polis och hälso- och sjukvård. Vi använder oss även av samverkan när vi talar om samverkan mellan socialtjänstens olika enheter, till exempel familjeenheten och vuxenenheten. Vi använder oss av begreppet samarbete synonymt med samverkan.

Barn till missbrukande föräldrar

Med barn till missbrukande föräldrar menar vi barn som växer upp i en familj där en eller båda föräldrarna missbrukar alkohol. Vi använder detta begrepp synonymt med barnfamiljer med missbruksproblematik, barn som växer upp i missbruksmiljöer m.m. Med hjälp av detta begrepp förklarar vi problematiken i vår uppsats.

4. Teoriram

Vi har valt att i denna studie använda oss av två olika teorier, organisationsteori och systemteori. Organisationsteorin är intressant för oss, då den tydliggör och förklarar hur organisationer är uppbyggda. Organisationsteorin förklarar skillnader i organisationers strukturer och ser till vilka brister som existerar. Denna teori valdes på grundval av att den hjälper oss att svara på våra frågeställningar genom att förklara organisatoriska strukturer och hur dessa i sin tur påverkar hur det dagliga arbetet utförs. Detta kan i vår studie hjälpa till att förklara hur samverkan i Malmö stad fungerar utifrån Socialstyrelsens rekommendationer och hur krav från olika håll kan påverka arbetet i olika stadsdelar.

Systemteorin valdes på grund av att den hjälper oss att svara på våra frågeställningar ur ett annat perspektiv än vad organisationsteorin gör. Systemteorin används för att förklara hur olika system, samt samspel mellan dessa olika system, kan påverka organisationer som exempelvis socialtjänsten att agera på olika vis i olika stadsdelar. Systemteorin kan även förklara hur samspelet mellan människor, och att dessa människors deltagande i olika system kan förklara huruvida en behandling fungerar eller ej.

Vi har valt att använda oss av dessa två teorier för att kunna se till två olika perspektiv. Detta ska leda till ett helhetsperspektiv för att uppfylla studiens syfte.

4.1 Organisationsteori

Vi använder oss av organisationsteori för att i analysen förklara hur Malmö stad och Socialstyrelsen arbetar ur ett organisatoriskt perspektiv. Detta kan i sin tur förklara flera av de skillnader och likheter som finns mellan Socialstyrelsens rekommendationer och Malmö stads dagliga arbete.

Enligt vårt sätt att se på organisationsteorin, påverkas organisationers struktur av krav från den institutionella omgivningen. Kraven kan komma från exempelvis politiker, lagstiftning eller professionella grupper. Kraven är att organisationer ska vara bäst på det som de gör och organisationer måste arbeta effektivt och på så sätt uppfylla de krav som omgivningen ställer på dem. Organisationerna belönas för sin följsamhet till de institutionella kraven (Johansson, 2006:19).

Det vi ser när vi tolkar organisationsteorin, är att institutionaliserade organisationer möter svårigheter med att följa de institutionella kraven, då dessa inte alltid går ihop med ett effektivt arbetssätt hos organisationen. Det framgår även att de måste bevisa utåt, att de följer krav som omgivningen ställer på dem, från exempelvis politiker och professionella grupper. Det går som organisation att behålla sin professionella legitimitet och samtidigt göra praktiska överväganden i det dagliga arbetet. Hur mycket en organisation kan avvika från de institutionella kraven, beror på hur känslig den är gentemot omgivningen, alltså politiker, lagstiftning och professionella grupper samt deras förtroende (Johansson, 2006:20). Det är inte bara offentliga organisationer som påverkas av de institutionella kraven, utan detta gäller även för privata organisationer. Det är viktigt för nya organisationers överlevnad att få legitimitet från omgivningen (Johansson, 2006:22).

Enligt organisationsteorin existerar en marknadsorientering av socialtjänsten idag. Marknadsorienteringen bygger på beställar- och utförarmodellen (BUM). BUM består av tre delar, den första grundar sig på affärsmässighet och konkurrens. Detta innebär att utförarenheterna konkurrerar om kontrakt och detta leder till att effektiviteten i serviceproduktionen ökar, vilket i sin tur leder till ökande kvalitet på serviceinsatserna.

Den andra delen innebär att separera politik och produktion, vilket leder till en högre grad av oberoende för produktionen. Utföraren ska i sin tur fokusera på att utföra sakerna på rätt sätt. Fokus ligger på att det som inte beställs, inte heller ska produceras.

Den tredje delen grundar sig i skapandet av en ny politikerroll. Genom detta skapande vill man uppnå förändringar i utförandet av beställarnämnder och politiker. Det arbete som görs i detalj, ska ersättas med övergripande diskussioner om mål och genomförande och av utvärderingar och en ökad inblandning av lokala partiorganisationer (Blom, 2006:175)

Vi har valt att även använda oss av den nyinstitutionella teorin, som är en del av organisationsteorin. Vårt sätt att tyda den nyinstitutionella teorin, innebär att organisationer bör ses som öppna system, som i sin tur påverkas starkt av sin omgivning. Många gånger beror organisations förändringar inte på rationella övervägandet i syfte att förbättra verksamheten, utan det handlar om att utifrån ett socialt och kulturellt tryck, anpassa sig till de institutionaliserande föreställningarna i den rådande omgivningen. I ett annat perspektiv handlar organisations förändringar om en strävan av att vinna samhällslig legitimitet ur ett överlevnadsperspektiv (Blom, 2006:178).

Organisationsteorin förklarar att organisationer följer regler och rutiner, därför att dessa anses som självklara och organisationerna tar dessa för givet. För att tydliggöra detta, anses människor handla på ett visst sätt, då människor inte kan tänka sig att handla på ett annat sätt. Institutioner är en given social ordning, men kan också vara ett socialt mönster innehållande interaktion och handlingar som är rutinartade och standardiserade (Blom, 2006:180).

4.2 Systemteori

Vi använder oss systemteori i denna studie, för att i analysen koppla samspel mellan olika system vidare till oförmågan till samverkan mellan de olika stadsdelarnas socialtjänster i Malmö stad när det gäller behandling av barn och föräldrar. Systemteorin kan även kopplas till Socialstyrelsens rekommendationer och hur denna myndighet ur ett systemperspektiv anser att arbetet i kommuner bör genomföras.

Denna teori används på sociala system bestående av grupper, familjer och samhälle. Denna teori ser mer till helheten än till delarna eller detaljerna i det individuella eller i det sociala beteenden (Payne, 2008:213).

Begrepp som rör systemteorin är: *System*, som är enheter med gränser som utväxlas i större omfattning inom gränser än över gränserna. *Slutna system*, som innebär att inget utbyte sker

alls över gränserna. *Öppna system*, som innebär att energi kan överträda systemets gränser, som är genomträngliga (Payne, 2008:213).

Sociala system kan innehålla synergi, vilket är skapande av egen energi. Detta för att hålla fast vid sig själva. De människor som samspelar i en grupp eller i ett äktenskap, stimulerar ofta varandra i syfte att hålla kvar eller stärka dessa relationer. Detta kopplas till tre olika hjälpsystem. *Informella eller naturliga system* innebär familj, vänskapskrets eller kollegor. *Formella system* innebär kommunala myndigheter eller fackföreningar. *Sociala eller samhällseliga system* innebär skolor eller sjukhus. Enligt vår tolkning av systemteorin bör man utgå ifrån den kontext, där man agerar och i samband med detta lokalisera hinder och möjligheter samt se de mål som ingår. Förståelse måste uppnås för den makt och det ansvar man har och utifrån detta se till de avsedda effekterna/resultaten (Payne, 2008:215).

Vår syn på systemteorin, är att denna teori belyser processer i form av relationer och samspel. Socialarbetarens roll i denna teori är att ha förmågan att kunna se positiva färdigheter och relationer i människors liv, för att sedan kunna överföra dessa till situationer, där svårigheter förekommer (Payne, 2008:217).

Systemteorin består även av en livsmodell. Denna livsmodell är bestående av resurser som människor har till sitt förfogande. Detta tydliggörs genom ett antal begrepp. *Relationsförmåga* handlar om möjligheten till att skapa anknytningar. *Självförmågan* handlar om den tilltro man har till sin egen förmåga att kunna hantera situationer. *Kompetens* handlar om upplevelser av att ha tillräckliga färdigheter. Det kan även handla om att kunna uppleva att man får hjälp ifrån andra (Payne, 2008:223).

Självuppfattning innefattar hur man bedömer och värderar sig själv. *Självkänsla* svarar på i vilken utsträckning man ser sig själv vara viktigt och värdefull som individ. Och slutligen *Egenkontroll*, som handlar om upplevelser, i vilka man har kontroll över sitt liv och kan ta ansvar för sina egna handlingar (Payne, 2008:223). Livsmodellen behandlar även hur personliga reaktioner påverkas av familjen, kollektivet och samhället och hur dessa individers erfarenheter påverkas. Sociala resurser påverkar förmågan att använda sig av dessa erfarenheter. Begreppet *Tvångsmakt* förklarar detta, genom att klienter tillhör vissa grupper som aldrig blir tilldelade någon makt på grund av personliga eller kulturella egenskaper eller på grund av att de grupper som har makten, motsätter sig maktindelning.

Livsmodellen har ett mål och detta mål innebär att samspelet människor och dess omgivning ska förbättras. Maktskillnaden mellan socialarbetare och klient bör minska, för att de tillsammans ska komma överens om vilka frågor och problem som är viktiga. Klienten ska till slut fatta beslut av egen vilja, med omgivningens krav som en faktor i beslutsfattandet (Payne, 2008:224).

5. Tidigare forskning

I detta kapitel kommer vi att redogöra för hur forskningen om barnfamiljer med missbruksproblematik ser ut idag. Detta kapitel kommer att bidra till förståelse för hur barn påverkas av att växa upp i missbruksmiljöer. Vi har valt att ha med detta för att läsaren ska få en förståelse till varför vi som författare anser att detta är ett viktigt ämne att uppmärksamma, samt varför Socialstyrelsen anser att arbetet med barn till missbrukande föräldrar måste bli bättre och varför Malmö stad har valt att undersöka hur deras arbete med dessa familjer ser ut och vilka brister som finns.

Hur definieras missbruk? Enligt Hansens (2012) definition är det svårt att på ett entydigt sätt definiera och dra gränser kring bruk, missbruk och beroende av berusningsmedel. Den vanligast förekommande definitionen, är att konsumtionen ökar gradvis och att konsekvenser för individen och för omgivningen, förvärras stegvis (Hansen, 2012:7).

Om förbrukningen bedöms som en vanlig social trevnad eller uppfattas som plågsamt för andra i omgivningen, beror vanligen på vem man frågar i familjen och i umgängeskretsen. Detta kan beskrivas genom att det som definieras som acceptabel förbrukning för en ensamstående, kan vara problematisk för en familjemedlem, eftersom förbrukning kan gå ut över ett fungerande förhållande till barn och partner (Hansen, 2012:7).

Det är vanligt att barn, äktenskapspartner eller andra i omgivningen som har en relation till den missbrukande, upptäcker ett stegrande missbruk och reagerar med obehag. Barnets situation påverkas av problem med relationer till föräldrar som har ett missbruk och detta leder i sin tur till en ökad risk för barnet att utveckla psykiska problem. Det kan vara svårt för omvärlden att upptäcka dessa barn, då föräldrarnas missbruk inte alltid är synliga. Det kan också handla om en bristande kunskap kring hur föräldrars missbruk påverkar barnet. Ett annat skäl till att missbruk inte uppmärksammas, är att missbruk är ett tabubelagt ämne och barn ofta har en stor lojalitet till sina föräldrar. Dessa skäl leder till att det är svårt för barn med missbrukande föräldrar, att prata om missbruket med utomstående. Detsamma gäller för

de föräldrarna med missbruksproblemet. Att prata om detta med utomstående känns ofta omöjligt (Hansen, 2012:9-10).

För barn som växer upp i miljöer där föräldrar missbrukar, kan detta leda till att barnet utvecklar ätstörningar, depressioner, psykosomatiska symptom, ångest, missbruk och även personlighetstörningar. Man vet inte med säkerhet under vilka förhållanden som barnet utvecklar dessa problem och inte heller hur barnet påverkas och bearbetar problemen. Sannolikt finns här en stor individuell variation (Hansen, 2012:10).

De undersökningar som gjorts kring barn till missbrukare, visar på att dessa barn har en hög frekvens av svårigheter. Ett exempel på detta är att dessa barn kan ha ett utåtagerande beteende och en dålig självbild. Det förekommer i större utsträckning sexuella övergrepp i familjer där missbruk existerar. Man kan även se ett tydligt samband mellan familjevåld och missbruk. Missbruk är ofta kopplat till brist på omsorg och även till allvarliga psykiska problem. Hur stora problem barnet får av detta, beror på vilken grad och även hur många belastningsfaktorer som barnet utsätts för (Hansen, 2012:35-36).

Denna upplevelse av skam och mindervärdighet som barnet bär på, gör att barnet undviker förhållanden och intimitet till andra. Detta förklaras med att det skulle försvåra möjligheten för barnet att bevara familjens hemlighet. Barnet skyddar sin familj och sig själv mot skammen genom tystnad och isolering. Detta sker utåt mot omvärlden, och inåt mellan de individer som ingår i familjen. Barn saknar vanligen erfarenheter, när det handlar om sociala situationer. Detta förstärker känslan av att vara annorlunda, och av att vara mindre värd. Barn till missbrukande föräldrar kan uppträda undvikande i relationer, och detta leder i sin tur till hinder för att få uppleva nära och stödjande relationer. Dessa barn kommer också helt eller delvis sakna den bekräftelse som uppkommer i interaktion med andra individer (Hansen, 2012:47).

Barn till missbrukande föräldrar upplever inte bara skam utan också skuld. Detta visar sig genom att barnet försöker finna orsaksförklaringar till missbruket genom att ge sig själv skulden och ansvaret för de konflikter som uppstår i familjen. Barnet känner ett stort ansvar för att lösa konflikter i familjen. Försöken att ta ansvar för saker som ligger utanför barnets möjligheter till kontroll och försöken till att hitta en lösning på problemet leder ingen vart. Familjer med missbruksproblematik har ofta ändlösa konflikter utan en lösning. Dessa konfliktsituationer avslutas oftast med hot om våld, skilsmässa och självmord. Barn upplever

dessa konfliktsituationer som ett hot, som i förlängningen leder till en förlust av någon av föräldrarna (Hansen, 2012:49).

Barn i familjer med missbruksproblematik får ofta ta vuxenansvar. Detta sker genom att föräldrar i missbruksfamiljer inte lever upp till sitt föräldraansvar. Barnen i dessa familjer har en förmåga att ta över de vuxnas plikter och ansvar (Hansen, 2012:60).

Barnet har ofta känslan av att det är deras ansvar att ta hand om sina föräldrar, när barnet ser att föräldrarna inte har förmågan att göra det själva. En bidragande faktor till det ansvar som barnet tar för sina föräldrar, är ofta låg självvupsfattning. Dessa barn kan uppfattas som kontrollerande och allvarliga. Dessa barn upplever även en lojalitetskonflikt för sina föräldrar, när de hamnar i en situation där de måste ta parti för den ena av föräldrarna (Hansen, 2012:60).

Barn till missbrukare kan inte beskrivas på ett entydigt sätt, då de vanligtvis inte litar till sig själv och då lätt blir offer för det egenskaper och beteenden som dessa barn då förväntas ha. Den konsekvens som föräldrarnas missbruk kan få för barnets utveckling är följande. Normalt sett ska barnet under sin barndom lära sig vem han/hon är och hur man samspelar med andra människor. För barn som lever i familjer med missbruk, kan denna inlärningsprocess försvåras på grund av de rådande omständigheterna i familjen. Trots detta kan barnet lära sig genom andra människor utanför familjen, så det är inte omöjligt för dessa barn att tillskansa sig denna inlärningsprocess genom andra människor än sina föräldrar (Bengtsson & Gavelin, 2004:52).

Som tidigare nämnts i texten, tar barn till missbrukande föräldrar ofta hela eller delar av ansvaret för sin förälders missbruk. Det kan även hända att föräldrar ger sitt barn skulden för missbruket. Det är även vanligt att barn tror att de kan förhindra sin förälders fortsatta missbruk. Barnet i dessa familjer försöker hjälpa till genom att exempelvis hålla ut sprit från flaskor, försöka undvika att vara en börda för sina föräldrar och försöka att medla vid konflikter. Barnet städar och lagar mat och vårdar den missbrukande föräldern.

Detta innebär att barnet ofta håller sig hemma och inte kräver någon egen tid. Om barnet inte lyckas hjälpa sin förälder med att sluta dricka, leder detta till att känslor av skuld för sitt misslyckande skapas (Bengtsson & Gavelin, 2004:56).

Avslutningsvis växer 10-15 procent av barn i Sverige upp i familjer med missbruksproblem, men endast ett fåtal är kända inom socialtjänstens familjeomsorg. Om man ser till statistiken,

handlar det om ett till tre barn i varje barngrupp i förskolan eller klass i skolan (Bengtsson & Gavelin, 2004:74).

6. Resultatredovisning och analys

I detta kapitel kommer fyra teman att behandlas utifrån vårt empiriska material, vilket omfattar Socialstyrelsens rekommendationer och ett urval av Malmö stads arbete med missbrukande föräldrar och deras barn. De olika teman som omfattas av analysen är *Socialstyrelsens rekommendationer och ett urval av Malmö stads arbete med insatser för familjer i missbruk*, *Socialstyrelsens rekommendationer om samverkan och ett urval av Malmö stads samverkande arbete*, *Barnets situation i missbruksfamiljer* och *Skillnader och likheter i Socialstyrelsens rekommendationer och ett urval av Malmö stads arbete med familjer i missbruk*. Vi kommer att avsluta resultatredovisningen och analysen med en sammanfattande diskussion där vi behandlar det viktigaste som framkommer i detta kapitel.

6.1 Socialstyrelsens rekommendationer och ett urval av Malmö stads arbete med insatser för familjer i missbruk

I detta avsnitt kommer läsaren att få en överblick i hur Socialstyrelsen rekommenderar att insatser för barn till missbrukande föräldrar bör genomföras. Även ett urval av Malmö stads insatser till barn till missbrukande föräldrar kommer att presenteras. Vi kommer med organisationsteorin som grund, förklara varför stadsdelarna i Malmö arbetar på olika sätt. Enligt vår analys beror detta på att krav från omgivningen följs på olika sätt. De olika stadsdelarna i Malmö följer enligt vår analys krav från olika håll, Socialstyrelsens rekommendationer följs mer strikt i vissa stadsdelar medan andra följer politikernas krav. Vi använder oss även av systemteorin i detta avsnitt, för att förklara varför samarbetet i stadsdelarna i Malmö stad skiljer sig åt mellan de olika enheterna. Detta handlar enligt systemteorin om öppna och slutna system och kan även, förutom att förklara bristande samarbete med slutna system, förklara varför barnperspektiv är obefintligt i vissa stadsdelar.

Enligt Socialstyrelsen bör socialtjänsten alltid ha en helhetssyn i sitt arbete, med barnets bästa i fokus. Socialtjänsten ska också vara utåtriktad och samverka med verksamheter som berör barn. Socialstyrelsen medger att det är svårt för socialtjänsten att ha en helhetssyn som omfattar barnets bästa, eftersom socialtjänsten är uppdelande i flera olika enheter. Det finns heller ingen lagstiftning idag, som säger att barn till missbrukande föräldrar bör uppmärksammas. Socialstyrelsen anser dock att detta skulle behövas. Dessutom bör alla handläggare på socialtjänsten ha kunskap om missbruk och dess konsekvenser för barn som

växer upp i missbruksmiljöer. Därför är samverkan mellan enheter inom socialtjänsten något som bör implementeras (Socialstyrelsen, 2007:39). Socialstyrelsen betonar att barn till missbrukande föräldrar inte är en homogen grupp, och att individanpassande insatser behövs för att tillgodose de olika behov som uppkommer. Barn och föräldrar bör få behandling tillsammans eller parallellt, för att de ska kunna komma tillbaka till en vardag tillsammans (Socialstyrelsen, 2007:41).

Med Socialstyrelsens grundläggande rekommendationer för hur insatser bör utföras, kan man se hur Malmö stad arbetar med dessa rekommendationer. Detta genom att se till de olika rutiner för hur ärenden med vuxna missbrukare handläggs och vilken enhet dessa individer tillhör. Stadsdelarna Hyllinge och Fosie placerar vuxna missbrukare på vuxenenheten, medan i Södra innerstaden och Centrum blir de placerade på barn- och familjeenheten, om barnet helt eller delvis bor hos föräldern. I Oxie placeras alltid vuxna missbrukare hos individ- och familjeenheten. Att placeras på vuxenenheten, innebär att ett barnperspektiv inte existerar. Inom barn- och familjeenheten sker behandlingen av barnet och föräldern tillsammans eller parallellt. Socialsekreteraren anpassar då behandlingen både till föräldraskapet och till missbruket (Hult, 2010:9).

Det som är problematiskt i det arbete som Malmö stad gör angående insatser till familjer i missbruk, är att de olika stadsdelarna arbetar olikartat. I stadsdelen Oxie placeras vuxna missbrukare hos individ- och familjeenheten och det är enligt de rekommendationer som Socialstyrelsen utfärdat. Där får barn och föräldrar alltid behandling tillsammans eller parallellt, vilket är den behandlingsinsats, som Socialstyrelsen ansåg var bäst för barnet. I Södra innerstaden och i Centrum blir vuxna missbrukare placerade på barn- och familjeenheten, om de har ett barn boende hos sig. Detta är delvis enligt de rekommendationer som Socialstyrelsen utfärdat. Även om föräldern inte har ett barn boende hos sig, borde det finnas ett barnperspektiv. Anledningen till att barnet inte bor hos denna förälder, kan troligtvis förklaras med missbruket i sig. I stadsdelarna Hyllinge och Fosie blir vuxna missbrukare alltid placerade på vuxenenheten. Detta oberoende om det finns barn med i bilden eller ej. På vuxenenheten finns inget barnperspektiv och kontakt mellan barn och föräldrar tas ej upp till diskussion. Detta handlingsätt är inte enligt de rekommendationer som Socialstyrelsen utfärdat. De anser att det bästa för barnet är att få behandling tillsammans eller parallellt med föräldern. Socialstyrelsen betonar att samarbete mellan de olika enheterna inom socialtjänsten bör fungera på ett bra sätt. Vi kan i rapporten ”Att utnyttja drivkrafter” utläsa att i stadsdelarna Hyllinge och Fosie fungerar samarbetet mellan socialtjänstens enheter inte

tillfredsställande. Om vi ser till de andra stadsdelarna i Malmö ses deras interna samarbete som positivt.

Socialstyrelsen rekommenderar att det behövs fler utvärderingar och uppföljningar i arbetet med missbrukande föräldrar och barn som växer upp i dessa miljöer. Med detta i åtanke är rapporten ”Att utnyttja drivkrafter” från Malmö stad ett steg i rätt riktning. Andra kommuner i Sverige inte har utfärdat några liknande rapporter i samma utsträckning vad vi har kunnat ta del av. I rapporten framkommer en del brister i arbetet med föräldrar och barn i missbrukande familjer. Att uppmärksamma arbetet och undersöka brister är ett steg i riktning mot att göra ett så bra arbete som möjligt för barn som lever i familjer där en eller båda föräldrarna missbrukar.

Enligt organisationsteorin tolkar vi det som att stadsdelarna Hyllinge och Fosie arbetar på ett standardiserat sätt (Blom, 2006:180). Det beror på att de har arbetat på detta sätt under en lång tid och inte har tankar på att barn och föräldrar i familjer med missbruksproblematik behöver gemensam behandling. De krav som kommer från omgivningen, i det här fallet från Socialstyrelsen, har inte fått någon genomslagskraft i dessa stadsdelar. Det finns andra i socialtjänstens omgivning som har krav på hur arbetet hos socialtjänsten ska se ut, till exempel politiker. De olika stadsdelarna i Malmö kan likväl ha valt att ta till sig krav från olika håll, antingen från politiker, från Socialstyrelsen eller från något annat håll. Kraven från omgivningen går inte alltid ihop med arbetet i organisationen och eftersom det är politikerna som bestämmer över budgeten, står deras krav högt i kurs. Krav från Socialstyrelsen anses mycket viktiga, då Socialstyrelsen är den myndighet som granskar socialtjänstens verksamhet i Sverige. Detta har vi tolkat genom organisationsteorin, som visar att organisationer påverkas av krav från omgivningen, i detta fall från politiker och från Socialstyrelsen.

Organisationsteorin påvisar även att kraven från omgivningen inte alltid går ihop med hur organisationen arbetar. I detta fall framkommer det att Socialstyrelsens rekommendationer inte följs av alla stadsdelar och att krav från politiker väger högre (Johansson, 2006:19-20).

I rapporten från Malmö stad beskrivs två behandlingshem. Avenboken arbetar med män och Sofia arbetar med kvinnor. Båda behandlingshemmen arbetar på ett bra sätt med föräldraskap i behandlingen. De stödjer föräldrar i sin föräldraroll och barn är välkomna att hälsa på och sova över (Hult, 2010:41-43). Detta följer sannolikt de råd som Socialstyrelsen rekommenderar. Dock är intrycket i rapporten från Malmö stad att det genomförs mer arbete med att stärka föräldraskapet och informera om rättigheter på Sofia än på Avenboken. Detta

sker genom att Sofia har en punkt i sin behandlingsplan, som går ut på att väva samman barnets och mammans relation till varandra. Detta finns däremot inte med i behandlingsplanen på Avenboken (Hult, 2010:46-47). Enligt vår uppfattning beror detta på att Sofia behandlar kvinnor och dessa har ofta en starkare anknytning till sina barn. Detta resonemang kommer vi att utveckla nedan.

Ett problem som vi författare har uppmärksammat, är att pappor inte är medvetna om vilka rättigheter de har jämfört mammornas kunskap om sina rättigheter. Det är mer självklart för en mamma att ha vårdnaden om barnet, vilket ligger i linje med de samhällsliga värderingar och normer som vi lever med idag. Där är det inte lika självklart att pappan har vårdnaden om ett barn, som det är att mamman har det. Det finns en bild av hur familjen är sammansatt idag. Detta är en gammalmodig bild skulle man kunna säga, där pappan är den som är på arbetet och tjänar pengar, medan mamman är hemma och vårdar barnen. Denna bild stämmer inte med dagens samhälle. Dock skulle vi vilja påstå att dessa värderingar lever kvar i samhället än idag. Detta visar sig tydligt i behandlingen av missbrukare, där papporna känner att de måste bli av med missbruket och ordna upp sitt liv för att kunna återuppta kontakten med sina barn. Samtidigt känner mammorna redan under behandling till sina rättigheter exempelvis rätt till att ha kontakt och vårdnad om sina barn.

Systemteorin grundas sig på olika system, öppna respektive slutna. Även formella och informella system ingår i systemteorin. De olika socialkontoren i Malmö är formella system enligt systemteorin, medan familjen är ett informellt system (Payne, 2008:213-215). Däremot är de mer eller mindre öppna respektive slutna system. I de stadsdelar i Malmö, där de samarbetar mellan de olika enheterna, karaktäriseras de mer av öppna system medan de enheter som inte samarbetar och inte har ett barnperspektiv är exempel på ett system med en mer sluten karaktär. För att kunna arbeta med klientens olika nätverk, bör socialarbetaren själv arbeta i ett system som är tillräckligt öppet till sin natur. Detta för att kunna samarbeta med de andra formella nätverk som klienten och dennes barn tillhör. I detta fall går det att se att Socialstyrelsen vill ha mer öppna formella system, för att dessa har lättare att samverka med varandra. Detta gäller både inom socialtjänstens egna enheter och med andra verksamheter som arbetar med barn.

Ett systems uppbyggnad kan påverka missbrukare att inte förändras, då systemen begränsar individens möjligheter att få kontakt med system som tillhör myndigheter. Detta då system som tillhör myndigheter ofta är mer slutna än de informella system som människor ofta

tillhör. Samspel och relationer kan lätt bli begränsade, då människor som missbrukar väljer att inte ta del av samspel och informella system. Detta betyder att missbrukande föräldrar har svårare att hålla kontakt med sina barn, som tillhör de informella system som missbrukaren utesluter sig från. Detta är en av de delar som Malmö stads behandlingshem arbetar med. Arbetet grundar sig på målet att kontakten mellan barn och föräldrar ska förbättras och för att stärka det informella systemet kring individen. Behandlingshemmen i Malmö arbetar med många olika system, men fokuserar mycket på det informella system som föräldern och barnet ingår i.

6.2. Socialstyrelsens rekommendationer om samverkan och ett urval av Malmö stads samverkande arbete

I detta avsnitt kommer vi att behandla Socialstyrelsens rekommendationer för hur socialtjänsten bör samverka mellan sina interna enheter och de andra verksamheter där arbete med barn genomförs. Vi kommer även att behandla ett urval om hur de olika socialtjänsterna i stadsdelarna i Malmö stad samverkar mellan varandra, inom sina interna enheter i socialtjänsten men även med andra verksamheter som arbetar med barn. Vi förklarar detta med organisationsteori genom den marknadsorientering som har skett i socialtjänsterna idag. Detta går ut på att det som inte beställs inte heller genomförs. Om inte socialtjänsten eller beslutande organ anser att ett samverkande arbete bör genomföras görs det inte heller. Detta beror på att arbetet ska vara så effektivt som möjligt.

Malmö stads socialtjänst är uppdelad i olika stadsdelar. Detta gör det svårt att uttala sig om samverkan i Malmö stad som helhet. Enligt vår tolkning av Socialstyrelsens rekommendationer om samverkan anser vi att det blir problematiskt om olika enheter inom socialtjänsten inte samarbetar (Socialstyrelsen, 2007:38-39). Denna brist på samverkan förekommer i Malmö stads socialtjänst. Vissa stadsdelar är bättre på samverkan mellan olika enheter inom socialtjänsten än andra. Att endast placera en vuxen med barn på vuxenenheten utan ett barnperspektiv, som i exempelvis Hyllinge och Fosie, kan inte anses följa de rekommendationer som Socialstyrelsen utfärdat (Hult, 2010:9). Att insatserna dessutom beror på vilken stadsdel man råkar bo i är problematiskt, då barn i vissa stadsdelar får mer hjälp när en förälder missbrukar än barn bosatta i en annan av Malmös stadsdelar. Socialstyrelsen är väldigt mån om att samverkan ska ske och enligt vår analys är inte Malmö stads olika socialtjänstkontor speciellt bra på att samverka med varandra. Socialstyrelsen ger ut rekommendationer hur kommunernas socialtjänster bör arbeta. De olika socialtjänsterna inom Malmö stad arbetar med Socialstyrelsens rekommendationer på olikartade sätt. Detta innebär

att de följer vissa rekommendationer bättre än andra, och att stadsdelarna prioriterar följsamheten till rekommendationerna på olika vis. Stadsdelarna i Malmö prioriterar sina resurser utefter olika behov, vilket medför att vissa rekommendationer och insatser följs bättre än andra. Detta förklarar varför de olika stadsdelarna hänvisar missbrukande föräldrar till olika enheter, beroende på vilken stadsdel det handlar om.

I rapporten från Malmö stad framgår det inte om socialtjänsten har ett gott samarbete med övriga verksamheter såsom skola, förskola, polis och hälso- och sjukvård. Dock verkar inte samarbetet inom vissa stadsdelars socialtjänst fungera speciellt bra internt när det gäller föräldrar som missbrukar och deras barn. Detta kan leda till att slutsatser dras om att samarbetet med andra verksamheter inte heller fungerar tillfredställande. Samarbete mellan olika verksamheter är lagstadgat, vilket betyder att någon form av samarbete måste existera. Däremot är det inte lagstadgat om att samarbete ska existera mellan olika enheter inom socialtjänsten. Socialstyrelsen utger dock rekommendationer om internt samarbete inom socialtjänsten. Det vi menar är att dialogen mellan de olika verksamheterna måste fungera för att en bra samverkan ska uppstå. Vi anser att konferensdagar där alla verksamheter är representerade och delaktiga, är viktigt för att kunna fastställa alla olika verksamheters funktioner. Detta skulle förhindra att barn till missbrukande föräldrar hamnar mellan stolarna, men också att dessa barn blir upptäckta i ett tidigare skede. Det är, enligt Socialstyrelsen, gråzonerna mellan verksamheterna som är de svåraste delarna att täcka upp, och myndigheten menar att många barn hamnar där.

Socialstyrelsen lämnade en rekommendation om att det bör lagstiftas för att tydliggöra att barn till missbrukande föräldrar ska uppmärksammas. Detta skulle medföra ett bättre samarbete mellan olika enheter inom socialtjänsten (Socialstyrelsen, 2007:38-39). Flera stadsdelar i Malmö stad uppmärksammar inte barnen till de missbrukare som är placerade på vuxenenheten. Detta är inte enligt Socialstyrelsens rekommendation, och med tanke på att Socialstyrelsen vill ha detta lagstadgat, är det inte bara i Malmö som dessa barn inte uppmärksammas. Detta betyder att de stadsdelar som placerar den missbrukande föräldern på vuxenenheten inte har ett barnperspektiv i sitt arbete (Josefsson, 2007:13,16). Barnperspektiv är något som, enligt Socialtjänstlagen, hela socialtjänsten bör arbeta med. Detta innebär att en placering av en förälder på en vuxenenhet med endast ett vuxenperspektiv faktiskt strider mot Socialtjänstlagen. Att flera av stadsdelarna i Malmö inte uppmärksammar barn till missbrukande föräldrar, innebär att dessa barn inte får den hjälp och behandling de behöver,

när de växer upp i ett hem präglad av missbruksproblematik. Detta kan leda till problem hos barnet, och problemen kan förvärras i vuxen ålder hos dessa barn.

Enligt organisationsteorin påverkas strukturen hos organisationer av krav från omgivningen. Dessa krav kan komma från politiker, lagstiftning eller professionella grupper, för att ge några exempel. Kraven i sig, går ut på att organisationen alltid ska försöka vara bäst på det organisationen gör och arbeta effektivt. Organisationerna belönas för följsamhet och genom uppföljning av krav från omgivningen (Johansson, 2006:19). Enligt Blom (2006) har marknadsorienteringen lett till att socialtjänsten har blivit mer affärsmässig och konkurrenskraftig, vilket i sin tur ska leda till ett mer effektivt arbete och en bättre service. Det har även blivit en övergång till att separera politik från produktion, vilket betyder i längden att det som inte beställs inte heller ska produceras (Blom, 2006:175).

Detta styrker de enheter som i Malmö stad inte samverkar med varandra. Om det inte efterfrågas ett samarbete mellan barnet och föräldrarnas handläggare, existerar det inte heller. Frågan är då vem som ska efterfråga denna samverkan. Det borde rimligtvis vara socialnämnden eller socialtjänstchefen, då detta ansvar inte kan läggas på en missbrukande förälder. Mycket handlar säkerligen om vem handläggaren och klienter är. Samverkan mellan enheter kan ske i enskilda fall, även om det inte är rutin i stadsdelen.

Kraven från omgivningen, från till exempel de politiker som styr i Malmö, har inte som krav att samarbete ska ske vid insatser för föräldrar som missbrukar och deras barn. Att samverka mellan enheter kan kräva resurser, vilka inte har beviljas från de styrande politikerna. Detta leder till att det är svårt för enskilda handläggare på socialtjänsten att samverka med handläggare på andra enheter. Det blir då inte lika effektivt arbete för den enskilda enheten.

6.3 Barnets situation i missbruksfamiljer

I detta avsnitt har vi valt att beskriva och analysera hur barn påverkas av att växa upp i familjer där missbruk förekommer, och vi kommer främst att använda oss av tidigare forskning. Vi har valt att ha med detta tema i vår studie för att få en bild av hur dessa familjer fungerar och kunna få en bakgrundsbild till varför Socialstyrelsen har arbetat fram sina rekommendationer och varför Malmö stad arbetar med detta samt vad Malmö bör förbättra i detta arbete. Vi anser att detta ger läsaren en ökad förståelse till problematiken bakom denna

studie. I detta avsnitt används systemteorin för att förklara relationsförmågor hos barn och föräldrar i missbruksfamiljer.

I denna beskrivning ligger fokus på hur barnet påverkas av att en eller båda föräldrar har ett missbruk, i detta fall alkoholmissbruk. Barnet och dess situation påverkas av föräldrarnas missbruk, då detta missbruk påverkar barnets relation till den missbrukande föräldern. Detta kan leda till att barnet utvecklar psykiska problem. Det är svårt för omvärlden att upptäcka barn till föräldrar med missbruk, då problem och missbruk inte alltid syns tydligt och att det finns okunskap om barn tillhörande denna grupp av föräldrar. Det kan också handla om att barnen är lojala mot sina föräldrar och håller missbruket hemligt för omvärlden, då denna typ av missbruk inom familjen är tabubelagt. Det är ofta svårt för dessa barn att tala med en utomstående om problem kring föräldrarna (Hansen, 2012:9-10).

För barn som växer upp under miljöförhållanden, där det förekommer att föräldern/föräldrarna missbrukar leder för barnet, enligt vår tolkning av Hansen (2012), till ett utvecklande av psykiska problem exempelvis ätstörningar och personlighetsförändringar. Barn som lever i familjer med missbruksproblem har en högre frekvens av problem såsom utåtagerande beteenden och dåligt självbild. Missbruket har ofta ett nära samband med dålig omsorg och psykiska problem hos missbrukaren. Hur barnet påverkas av detta beror på i vilken utsträckning barnet utsätts för dessa problem och antalet belastningsfaktorer barnet utsätts för (Hansen, 2012:35-36).

Barn som lever med föräldrar med missbruk, upplever ofta skam och att barnet är mindre värd. Detta kan medföra att barnet ofta undviker intima relationer till andra. Allt för att kunna skydda sin familj och sig själva mot skammen. Följden blir i dessa fall tystnad och isolering. Barnet vet ofta inte hur man handlar i sociala situationer och detta förstärker känslan av att vara annorlunda. De känner ofta skuld för sin familj och anser sig vara skulden till familjebråken och känner ofta ansvaret för att lösa familjens problem (Hansen, 2012:49).

Barnen i familjer med missbrukande föräldrar får ofta ta ett vuxenansvar, då föräldrarnas omsorgsförmåga brister. Barnen i dessa familjer har en förmåga att ta på sig de vuxnas plikter och ansvar. De har ofta en känsla av ansvar för sina föräldrar, då dessa ofta inte klarar av att ta hand om sig själva. Dessa barn känner ofta en lojalitetskonflikt i situationer då det måste ta parti för en av föräldrarna.

Dessa situationer upplevs ofta som påfrestande för barnet. Det ingår för barn som växer upp i familjer med missbruksproblem att i tidigt stadium lära sig att förneka känslor och intryck. I behandling och möten med dessa barn, måste barnen få uppmuntran till att visa känslor. Det är vanligt att barn i dessa familjer får skulden för föräldrarnas missbruk. Barnet kan försöka förhindra ett fortsatt missbruk genom att hålla ut innehållet i flaskor eller genom att inte vara en belastning för sina föräldrar. Detta innebär att barnet ofta är hemma, och inte heller behöver någon egen tid. Om barnet inte kan hjälpa sina föräldrar att sluta missbruka, känner barnet skuld för detta och situationen känns som ett stort misslyckande för barnet. (Bengtsson & Gavelin, 2004:56)

Det beskrivs i Socialstyrelsens rapporter, att barn i familjer med missbruksproblematik riskerar att själva få psykiska problem och att börja missbruka själva. Det behöver inte vara en självklarhet att det behöver bli så, men det finns en ökad risk för detta. Barn i dessa familjer får bära ett stort ansvar för sitt eget välmående, och upplever ofta sina föräldrar som ostabila. Det är svårt för föräldrarna att ge stöd till sina barn (Socialstyrelsen, 2009:5-7). Det är problematiskt att kunna se hur barn som växer upp i familjer med missbruk egentligen påverkas, då de ofta lever med detta problem i det dolda. Ett tecken på att barn lever i missförhållanden kan vara beteendestörningar, depression eller ängslighet. Socialstyrelsen menar att alla barn inte påverkas i lika hög grad som vuxna. Utveckling av eventuella problem som härrör från uppväxten i en missbruksfamilj är högst individuella (Socialstyrelsen, 2007:34).

För att se hur barn påverkas av att leva i familjer med missbruksproblematik, stärker vi vår analys med systemteorins livsmodell. Denna förklarar betydelsen av i vilken utsträckning som individer förfogar över sina resurser i form av relationsförmåga, Detta är förmågan att kunna knyta an till andra i omgivningen. Genom denna relationsförmåga kan man förklara att barn som lever i missbruksfamiljer har svårt att knyta an till andra i sin omgivning och problemet gäller även i kontakten med sina egna föräldrar. Dessa problem uppstår på grund av missbruket och relateras till skammen och skulden som barnet känner för sina föräldrars missbruk. Bristande tillit och stöd från föräldrarna gör att barnet inte vet hur man ska handskas med sociala relationer och vidare för att barnet i ett tidigt skeende lärt sig att inte visa känslor (Payne, 2008:223).

Självförmågan i systemteorin kan förklaras genom att när barnet uppvisar ett aggressivt beteende eller när barnet blir inåtvänt, kan det vara tecken på dålig självförmåga. Barnet har

inte längre någon tilltro till sin egen förmåga att kunna hantera situationen. Denna problematik gäller både föräldrarnas och barnets situation. Kompetens handlar om en upplevelse av att ha tillräckliga färdigheter. Det kan också handla om upplevelsen av att få hjälp av andra. Om man ser till detta begrepp, är det ofta svårt för barn som lever i familjer med missbruk att uppleva denna kompetens. Dessa barn ofta får bära ett vuxenansvar. De får ofta ta hand om både sig själva och sina föräldrar. Det är svårt för dessa barn att uppleva känslan av att få hjälp av andra, då barnet ofta håller det hemlighet för omgivning att deras föräldrar missbrukar. Istället tar barnet på sig hela ansvaret (Payne, 2008:223).

Självuppfattning är hur man bedömer och värderar sig själv. Som framgått tidigare i vår studie, har barn till missbrukande föräldrar svårt att både bedöma och värdera sin egen självuppfattning. Föräldrarna har i ett tidigt skede lärt barnet att förtränga sina egna känslor och intryck. Detta gör att barnet inte vet hur det ska uppfatta sig själva. Självkänsla handlar i livsmodellen om i vilken utsträckning man uppfattar sig själv som viktig och värdefull. Barn som växer upp i familjer med missbruksproblematik har ofta dåligt självkänsla, och tar ofta på sig skulden för de familjeproblem som uppstår. De isolerar sig ofta från andra i sin omgivning och uppfattar sig själva som annorlunda (Payne, 2008:223).

Egenkontroll enligt vår tolkning av livsmodellen, handlar om upplevelsen av att ha kontroll över sitt eget liv, i kombination med att man respekterar andras rättigheter. Med hjälp av detta begrepp kan man förklara att barn som lever med föräldrar med missbruk inte upplever sig ha kontroll över sitt eget liv. Barnet känner att det måste ta ansvar både för sina föräldrar och för sig själv. Hela vuxenansvaret ligger hos barnet och barnet känner aldrig att det kan ta kontroll fullt ut eftersom att de ständigt oroar sig för sina föräldrar och deras beteenden (Payne, 2008:223).

6.4 Skillnader och likheter i Socialstyrelsens rekommendationer och ett urval Malmö stads arbete med familjer i missbruk

I detta avsnitt kommer vi att göra en genomgripande jämförelse mellan Socialstyrelsens rekommendationer för barnfamiljer där missbruksproblematik förekommer och ett urval av Malmö stads praktiska arbete med dessa familjer. Då detta är en väsentlig del av vårt syfte har vi valt att ha ett eget avsnitt till denna jämförelse. Vi kommer främst att lägga dessa två emot varandra för att se skillnader och likheter i rekommendationerna från Socialstyrelsen och i hur Malmö stad arbetar med detta. Vi kommer att använda oss av organisationsteorin för att

förklara hur tröghet hos organisationer kan förklara hur strukturer och rutiner kan vara svåra att förändra. I detta avsnitt används även systemteorin för att förklara hur föräldrar har sina barn som drivkraft i arbetet för att kunna genomföra en framgångsrik missbruksbehandling.

För att övergå till jämförelsen mellan Socialstyrelsen och Malmö stad, har Socialstyrelsen mängder av rekommendationer. Några av dessa innefattar arbete med barn till föräldrar som missbrukar. De gruppverksamheter som Socialstyrelsen rekommenderar, bör hjälpa barnet eller ungdomen till att få ett socialt stöd som verkar både på lång och på kort sikt. Detta stöd ska även hjälpa barnet att få motståndskraft mot och kunna hantera sina nuvarande och/eller framtida problem (Socialstyrelsen, 2009:7).

I rapporten från Malmö stad finns det inget skrivet om denna typ av behandling för barn till missbrukande föräldrar. Det behöver inte betyda, enligt oss som författare, att det inte finns denna typ av behandling, men vi kan inte uttala oss om Malmö stad följer denna rekommendation eller ej.

Socialstyrelsen anser att alla kommuner i Sverige bör följa upp, utvärdera och dokumentera de insatser som idag är etablerade för barn i familjer med missbruksproblematik. Detta beror på att de insatser som finns idag inte har någon påvisad effekt (Socialstyrelsen, 2009:5). Detta är inget som Malmö stad arbetar utefter i sina insatser som riktar sig till barn till missbrukande föräldrar. Detta är en av de rekommendationer som vi anser att Malmö stad bör börja arbeta med. För att barn till missbrukande föräldrar i framtiden ska få så bra behandling som möjligt, måste behandlingen kunna följas upp och utvärderas. Endast en strukturerad dokumentation gör detta möjligt. Detta är något som borde tillämpas på alla insatser inom socialtjänsten, inte bara de som är riktade till barn till missbrukande föräldrar.

Vi kopplar detta till organisationsteorin, som anser att organisationer är tröga och har svårt att ta till sig nya rutiner. Alla organisationer har sina egna rutiner och strukturer, vilka är svåra att förändra. Trögheten är beroende av varifrån kraven kommer ifrån. Socialtjänsten kan ha svårigheter att omorganisera sig effektivt, då krav kommer från många olika håll (Blom, 2006:180).

Socialstyrelsen ställer även krav på att uppmärksamheten mot barn i familjer med missbruk ska höjas och vill att detta ska ske enligt lagstiftning (Socialstyrelsen, 2007:8). Malmö stad arbetar inte aktivt med att höja uppmärksamheten mot dessa barn. Dock är socialsekreterarna i Malmö medvetna om vilken betydelse barnen har för att föräldrar ska klara av att ta sig ur ett

missbruk. Att föräldern tar sig ur missbruket, är det mest väsentliga för att barnet i denna situation ska må bra. Att ha de egna barnen som drivkraft för att ta sig ur ett missbruk, är inget som Malmö stads olika socialtjänster officiellt arbetar utifrån, utan något som socialsekreterarna märkt hjälper föräldern att klara av behandlingen (Hult, 2010:53).

Enligt systemteorin kan man förklara hur drivkraften från barnen ger föräldern kraft att klara av en behandling för sitt missbruk. Genom att relationen mellan barn och föräldern blir bättre av att ett missbruk inte existerar, gör detta faktum det lättare att sluta missbruka för den vuxne. För att behandlingen ska resultera i en bättre relation mellan barn och förälder, måste processen för att sluta missbruka starta hos föräldern. Samarbetet mellan föräldern, behandlingshemmet och barnet bör vara bra mellan alla aktörer i detta samspel, för att detta ska fungera enligt systemteorin.

Socialstyrelsen rekommenderar även att socialtjänsten ska ha en bra samverkan på lokalnivå mellan de olika enheterna inom socialtjänsten. Detta är en av de rekommendationer som Malmö stad följer till viss del, beroende på stadsdel. De olika stadsdelarna arbetar på olika sätt och vissa har ett mycket bra samarbete mellan de olika enheterna, medan andra stadsdelar inte har ett lika bra samarbete. Detta borde inte vara särskilt avancerad process att ändra på, när problemet endast gäller vissa stadsdelar.

Socialstyrelsen har Helsingborgs kommun som ett bra exempel på hur arbete med barn till missbrukande föräldrar bör uppmärksammas ute i skolorna. Detta är något som Malmö stad borde ta efter. Helsingborg har temadagar, där en teaterföreställning om en flicka med en missbrukande förälder visas. Lärarna har fått utbildning i hur man samtalar med barn med denna typ av problematik och hur dessa barn kan upptäckas tidigare (Socialstyrelsen, 2007:37). Några liknande utbildningsinsatser framkommer inte i rapporten från Malmö. Malmö stad fokuserar mer på de missbrukande föräldrarna och inte lika mycket på barnen. Konsekvenserna av detta blir att barnen ofta tappas bort i insatsprocessen kring de vuxnas missbruk.

Socialtjänsten ska enligt Socialstyrelsen vara utåtriktade och samarbeta med de andra verksamheter som arbetar med barn. Socialtjänsten ska alltid ha ett barnperspektiv och alla handläggare som arbetar inom socialtjänsten bör ha kunskaper om missbruk och de konsekvenser missbruk kan få för barn (Socialstyrelsen, 2007:39). Flera av stadsdelarna i Malmö har ett vuxenperspektiv i sitt arbete med missbrukare. Med detta perspektiv som utgångspunkt för sina insatser, arbetar de inte med barnen till missbrukarna, och saknar det

barnperspektiv som Socialstyrelsen betonar är så viktigt att ha inom alla enheter inom socialtjänsten. Det finns heller inga rutiner att arbeta efter, när barnet inte är bosatt hos föräldern i fråga. Detta är helt emot de rekommendationer som Socialstyrelsen utfärdat om att socialtjänsten alltid ska ha ett barnperspektiv, samt samarbeta och arbeta på ett sätt som anses vara utåtriktat.

Den sista rekommendation som analyseras i detta avsnitt, är Socialstyrelsens rekommendation om att alla insatser som omfattar barn till missbrukande föräldrar ska vara individuellt anpassade. Detta beror på att många kommuner idag har gruppverksamheter och samtalsgrupper som insatser till barn till missbrukande föräldrar. Detta är insatser som inte passar alla barn, och de som inte känner sig bekväma med insatser i gruppverksamhet, får inte lika mycket hjälp. Malmö är i detta sammanhang inte annorlunda. Även Malmö har övervägande gruppverksamheter som stöd till barn till missbrukande föräldrar. Att se över detta är något som de olika socialtjänsterna i Malmö bör arbeta mot och ändra på i sitt arbete med barn till missbrukande föräldrar.

6.5 Sammanfattande diskussion

I detta avsnitt kommer vi att diskutera det som analyserats tidigare i detta kapitel. Detta är en kombination av analys och sammanfattande diskussion av hela kapitel sex. I detta avsnitt kommer diskussionen främst att ligga på de avsnitt som vi anser att Malmö stad brister i, med hjälp av de rekommendationer som Socialstyrelsen utfärdat.

Det som främst framkommit i kapitel sex är vikten av ett gott samarbete mellan socialtjänstens olika enheter och andra verksamheter som polis, skola, förskola och hälso- och sjukvård. Det samverkande arbetet fungerar inte korrekt enligt vår undersökning. Detta beror på att de olika enheterna arbetar på skilda sätt och att alla människor som behöver stöd av socialtjänsten inte kan bli placerade i samma enhet. Dock borde samarbetet mellan dessa olika enheter fungera bättre och ett barnperspektiv bör lyftas fram och prioriteras inom det arbete som socialtjänsten gör.

En tydlig brist som framställs i rapporten från Malmö stad, är placeringar av barn och föräldrar inom olika enheter. Detta förfaringssätt är inte förenligt med det barnperspektiv som Socialstyrelsen rekommenderar. Ett arbete med föräldrar som missbrukar är en familjeangelägenhet och hela familjen bör vara involverad i det behandlande arbetet. Att då placera barn och föräldrar i olika enheter kan inte vara bra för det behandlande arbetets framgångsmöjlighet, varken för förälder eller för barn. Socialstyrelsens rekommendation är

att alla kommuner i Sverige ska behandla missbrukande föräldrar och deras barn tillsammans eller parallellt. Detta arbetssätt följer inte alla stadsdelar i Malmö. Frågan är då varför de inte gör det? En anledning kan vara att missbruket är mer omfattande i vissa stadsdelar än i andra, eller att det finns ett större mörkertal av missbrukare i dessa stadsdelar. Mindre missbruksproblematik innebär en mindre efterfrågan, vilket kan styra prioriteringarna i de olika stadsdelarna.

Insatserna som idag görs till barn som har missbrukade föräldrar, är varken utvärderade eller uppföljda. Att man ska börja arbeta med uppföljning/utvärdering omgående, bör vara ett krav från Socialstyrelsen. Att inom andra områden arbeta med något som inte är vetenskapligt bevisat, är överhuvudtaget inte möjligt. Att barn som lever i familjer, där missbruk är en del av vardagen, inte får insatser som är vetenskapligt prövande är konstigt. Att människobehandlande verksamheter som socialtjänsten, kan bedriva arbete utan att veta om det hjälper eller rent av stjälper, är oansvarigt.

Samhällssynen på missbrukare är något som bör förändras, då barn till missbrukande föräldrar redan i tidig ålder vet att missbruk är något som är tabubelagt. Barn berättar sällan för omgivningen att det finns ett missbruk i familjen, och hjälper i stället till att dölja detta för omgivningen. Samhällssynen bör förändras för att möjliggöra en öppen diskussion och dialog med och om dessa människor och deras familjer. Öppenhet är viktigt för att barn ska kunna få det stöd de behöver, när missbruk i familjen existerar. Att dölja missbruk är något som i längden inte är bra, varken för den missbrukande föräldern eller för barnet i fråga.

Bearbetning av fördomar är viktigt för att ett barn ska våga tala om att min förälder har ett missbruksproblem. De fördomar och normer som existerar i samhället idag, gör det svårt för dessa barn att öppet tala om för omgivningen vad som sker i hemmet. Känslan av skuld är något som alla barn till missbrukande föräldrar drabbas av, dels den egna skulden över att föräldern missbrukar, dels skuld över vad som ska hända om jag berättar för någon.

Vuxenansvar i förskola och skola är viktigt för att fånga upp dessa barn i ett tidigt stadium. Det är svårt att veta när ett dolt missbruk i en familj existerar, men lärare och förskolelärare är de vuxna som känner barnet bäst utanför barnets familj.

Information om missbruk och hur det påverkar barn, är något som alla vuxna som arbetar med barn bör ha kunskap om. Att utbilda lärare och förskolelärare om detta är en bra början. Att även samtala om detta ute i skolorna, är ett bra sätt att sprida denna kunskap och att minska

och ta bort olika tabun kring detta ämne. Fler barn kommer att våga ta steget att berätta, och fler lärare kan känna igen tecken på att ett barn påverkas av något hemifrån som inte är bra.

Socialstyrelsen har angett Helsingborg kommun som en förebild till andra kommuner i Sverige för deras arbete med missbruk i skolor. Vi har funderat på hur Malmö stad kan bli en förebild för andra kommuner i arbetet med barn till missbrukande föräldrar. Vi har kommit fram till att samverkan mellan alla enheter inom socialtjänsten är viktigt. Även samverkan mellan socialtjänsterna i de olika stadsdelarna måste bli bättre för att Malmö ska kunna vara en förebild för andra kommuner. Socialtjänsten och andra verksamheter som polis och skola måste ha ett bra samarbete, för att barn till missbrukande föräldrar ska upptäckas så tidigt som möjligt.

Att ha kunskaper om hur missbruk påverkar barn är viktigt inom alla de verksamheter som arbetar med barn. Dessa barn kan då få hjälp i ett tidigare skede. Kravet måste vara att alla som arbetar med barn är medvetna om vilka konsekvenser uteblivna eller försenade insatser kan få. Informationsspridning om missbrukets konsekvenser för barn, är ett sätt att öka kunskapen inom alla kommunala verksamheter. Om detta samtidigt skulle leda till att tabut kring missbruket försvinner, ger detta positiva signaler kring ämnet. Tabun beror många gånger på att människor har en bristfällig kunskap om ett visst ämne, i detta fall missbruk och barn till missbrukare. Detta tror vi kan förändras genom information och kunskap, vilket i sin tur skulle leda till en större öppenhet och kommunikation kring detta ämne. Detta skulle i sin tur hjälpa fler barn att våga berätta om föräldrars missbruk.

Om Malmö förändrar sitt arbetssätt, tror vi att Malmö som kommun kommer att ha stora möjligheter att utvecklas mot att bli en förebild för andra kommuner i sitt arbete med barn till missbrukande föräldrar. Vi tror att de är på god väg, då de sammanställt rapporten "*Att utnyttja drivkrafter*", vilket ingen annan kommun i Sverige gjort enligt vår uppfattning.

7. Slutsatser

Syftet med denna studie är att belysa problematik i tillämpningen av Socialstyrelsens rekommendationer för behandling av barnfamiljer med missbruksproblematik, för att sedan jämföra hur Malmö stad arbetar med barn till missbrukande föräldrar i förhållande till dessa rekommendationer.

Syftet når vi genom en undersökning av ett urval av Malmö stad arbete med barn i familjer där missbruksproblematik förekommer samt en undersökning om hur Socialstyrelsen anser att

arbete med familjer med missbruksproblematik bör utformas. Vidare undersöker vi om Malmö stad följer de rekommendationer som Socialstyrelsen utfärdat. Vi har svarat på frågeställningarna enligt följande:

Socialstyrelsens rekommendationer på hur kommuner bör arbeta med barnfamiljer som har missbruksproblem, är att kommunerna först och främst ska börja utvärdera och följa upp de insatser som är etablerade idag. Detta för att effekterna av dessa insatser inte är vetenskapligt bevisade. Det är viktigt att undersöka dessa insatser ur ett barn- och ungdoms perspektiv.

Socialstyrelsen anser vidare att uppmärksamheten kring barn med missbrukande föräldrar bör lyftas fram, och att olika verksamheter som skola, förskola, polis och hälso- och sjukvård bör införa ett samverkande arbete, där barn som far illa eller riskerar att fara illa är i fokus.

Individanpassade insatser är något som Socialstyrelsen anser att kommuner bör arbeta mer med, då stödgrupper inte är något som passar alla barn. Det är viktigt att barn och föräldrar får behandling tillsammans eller parallellt, för att kunna komma tillbaka till en vardag tillsammans. Det som Socialstyrelsen flertalet gånger påpekar, är vikten av samverkan för att inga barn i dessa situationer ska negligeras eller få bristande insatser. Ansvaret ska vara klart definierat.

Malmö stads arbete med dessa familjer fungerar olika beroende på stadsdel. I stadsdelen Oxie placeras alltid den vuxna missbrukaren hos individ- och familjeenheten. I Södra innerstaden och Centrum placeras vuxna missbrukare hos barn- och familjeenheten om individen har barn boende hos sig. Detta innebär att ett samarbete inleds med barnet och föräldrarnas socialsekreterare och behandling sker tillsammans eller parallellt. I stadsdelarna Hyllinge och Fosie placeras vuxna missbrukare på vuxenenheten och inget arbete kring relationen mellan barn och förälder sker. I Malmö finns två behandlingshem för missbrukare, ett för kvinnor och ett för män. Dessa arbetar aktivt för att stärka föräldrarna i deras föräldraroll och barnen är välkomna att hälsa på och sova över. Det finns samtalsgrupper speciellt för de intagna som har barn.

Skillnaderna mellan Socialstyrelsens rekommendationer och Malmö stads arbete är olika, beroende på i vilken stadsdel i Malmö som familjen bor. De som arbetar enligt Socialstyrelsens rekommendationer är stadsdelarna Södra innerstaden, Centrum och Oxie. Däremot i Hyllinge och Fosie sker inte arbetet enligt Socialstyrelsens rekommendationer. Befinner sig föräldrarna på ett av Malmö Stads behandlingshem, får de ta del av det arbetssätt som Socialstyrelsen rekommenderar i denna typ av problemsituation.

Socialstyrelsen rekommenderar även att samverka med andra verksamheter som skola, förskola, polis och hälso- och sjukvård bör fördjupas. Detta finns det ingen redovisning om i rapporten från Malmö stad, men slutsatser kan vara att detta arbete sker på informell grund utifrån rekommendationen. Dock tror vi att ett bra genomfört samarbete mellan dessa organisationer/verksamheter skulle framhävas i denna rapport om det existerade. I övrigt verkar samarbete mellan enheter hos socialtjänsten inte existera i flertalet av stadsdelarna. Därför drar vi slutsatsen att det samverkande arbetet inte heller är väl utbyggt.

Skillnader mellan Socialstyrelsens rekommendationer och Malmö stads arbete finns alltså till viss del, beroende på stadsdel. Detta beror på att krav finns från flera olika aktörer, och det är svårt att tillfredsställa alla krav. Socialstyrelsen är den aktör, som är det granskande organet för socialtjänster, medan kommunpolitiker bestämmer över resurser och tilldelning av dessa. Olika stadsdelar arbetar på olika sätt, där värderingar, resurser och problematik hos stadsdelarna ser olika ut. Därav blir prioriteringar hos de olika stadsdelarna inte densamma.

Socialstyrelsens rekommendationer som Malmö stad inte följer är dessa:

Så vitt vi kan bedöma, följer inte Malmö stad upp de etablerade insatserna till barn med missbrukande föräldrar. Inte heller dokumenterar man eller utvärderar dessa insatser i någon större utsträckning.

Socialstyrelsen har gett ett exempel från Helsingborg kommun, om hur kommuner bör arbeta med att informera om missbruk i skolor, och hur kommuner bör utbilda personal ute i skolorna inom detta ämne. Detta är något som vi inte har uppfattat att Malmö stad gör. Vi anser att Malmö stad kan förbättra informationen till berörda parter kring detta problemområde.

Enligt Socialstyrelsen bör socialtjänsten genomföra ett utåtriktat arbete och samverka med andra verksamheter som arbetar med barn. Socialtjänsten bör alltid ha ett barnperspektiv, oavsett vad de arbetar med och alla handläggare inom socialtjänsten bör ha kunskaper om missbruk och dess konsekvenser för barn. Detta är något som vi har kommit fram till att Malmö inte uppfyller. Alla enheter inom stadsdelarna har inte en utgångspunkt i barnperspektivet, vilket rekommenderas av Socialstyrelsen. Socialtjänsten har heller inte det utåtriktade arbete som de borde ha, och samverkan kan bli bättre. Vi tror inte att alla handläggare inom Malmö stad har kunskaper om missbruk och hur föräldrars missbruk påverkar barnen.

Socialstyrelsen rekommenderar att kommunerna i Sverige bör ha mer individuellt anpassade insatser till barn som lever i familjer där missbruk förekommer. De insatser som finns idag är mestadels stödgrupper och detta passar inte alla barn. Detta är något som Malmö borde bli bättre på. Om individuella insatser för barn till missbrukande föräldrar förekommer, bör detta faktum ha framkommit i rapporten ”Att utnyttja drivkrafter”.

De rekommendationer som Malmö stad följer eller till viss del följer är:

Socialstyrelsen anser att lagstiftning krävs angående att uppmärksamma barn till missbrukande föräldrar. Detta är inte heller något som Malmö arbetar aktivt med. Men vissa stadsdelar uppmärksammar dock dessa barn.

Samverkan mellan socialtjänstens olika enheter ska finnas och man ska sträva efter att ha ett bra samarbete enligt Socialstyrelsen. Detta har vissa av Malmö stads stadsdelar, medan andra inte uppfyller de kriterier som Socialstyrelsen rekommenderar rörande samarbete mellan enheter när det gäller barnfamiljer med missbruksproblematik.

Vi anser att fler kommuner bör följa Malmö stads exempel och studera hur arbetet med missbrukare och deras familjer fungerar. Vidare anser vi att det bör följas upp med nya studier regelbundet för att barn som växer upp i familjer där missbruk förekommer ska få den bästa tänkbara behandlingen.

8. Referenser

8.1 Otryckta källor

Hult Brigitta (2010) *Att utnyttja drivkrafter – Barnperspektiv i socialtjänstens arbete med föräldrar med missbruksproblem*. Fou-dokumentation stadskontoret: Malmöstad

Nationalencyklopedin

(http://www.ne.se/sve/samverkan?i_h_word=samverkan) (2012-05-14).

(<http://www.ne.se/lang/missbruk>) (2012-05-14).

8.2 Tryckta källor

Aspers, Patrik, (2011) *Etnografiska metoder – att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber.

Bengtsson Anna-Bodil & Gavelin Ingegerd (2004) *Familjer och missbruk – Om glömda barn och glömda föräldrar*. Books-on-Demand, Visby.

Blom, Björn (2006) Marknadsorientering i socialtjänsten i *Organisation och omvärld – nyinstitutionell analys av människobehandlande organisationer*. Grape, Ove, Blom, Björn & Johansson, Roine. Lund: Studentlitteratur.

Elofsson, Stig (2005) Kvantitativ metod i *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Larsson, Sam, Lilja, John & Mannheimer, Katarina. Lund: Studentlitteratur

Hansen Frida A (red) (2012) *Barn i familjer med missbruksproblem*. Studentlitteratur AB: Lund.

Johansson, Roine (2006) Från sociologi i USA till socialt arbete i Sverige i *Organisation och omvärld – nyinstitutionell analys av människobehandlande organisationer*. Grape, Ove, Blom, Björn & Johansson, Roine. Lund: Studentlitteratur.

Josefsson, Berith (2007) *Strategi för samverkan – kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa*. Artikelnr 2007-123-31. Västerås: Edita västra aros.

Larsson, Sam (2005) Kvalitativ metod i *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Larsson, Sam, Lilja, John & Mannheimer, Katarina. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, Staffan (1994) Om kvalitetskriterier i kvalitativa studier i *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Starrin, Bengt & Svensson, Per-Gunnar. Lund: Studentlitteratur.

Malcolm, Payne (2008) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och kultur.

May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Socialstyrelsen (2007) *Gravida kvinnor med missbruk och barn som lever i familjer med missbruksproblem*. Artikelnr 2007-107-19. www.socialstyrelsen.se

Socialstyrelsen (2009) *Insatser till barn och unga som lever i familjer med missbruks- eller beroendeproblem*. Artikelnr 2009-12-17. www.socialstyrelsen.se